

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra fundamentální a dogmatické teologie

Vojtěch Mátl

**Téma důstojnosti člověka
v díle Jana Pavla II.**

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Prokop Brož, Th.D.

Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem „Téma důstojnosti člověka v díle Jana Pavla II.“ napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury a že jsem ji nevyužil k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 28. října 2011

Vojtěch Mátl

Bibliografická citace

Téma důstojnosti člověka v díle Jana Pavla II. [rukopis]: diplomová práce / Vojtěch Mátl; vedoucí práce: ThLic. Prokop Brož, Th.D. -- Praha, 2011. -- 68 s.

Anotace

Diplomová práce s názvem „Téma důstojnosti člověka v díle Jana Pavla II.“ se snaží podat ucelený přehled o teologicko-antropologických tezích a postojích v učení papeže Jana Pavla II. týkajících se obhajoby důstojnosti člověka. Práce se nejprve dotýká jednotlivých etap života polského kněze, biskupa a kardinála Karola Wojtyly a poté pontifikátu papeže Jana Pavla II. Práce se snaží zmapovat některé události, které ovlivnily jeho osobnost a orientovaly celé jeho bytí k ochraně práv a důstojnosti každého člověka. V druhé části se práce zabývá jednotlivými teologicko-antropologickými aspekty a tezemi, na kterých stojí a ze kterých vychází učení Jana Pavla II. Ve třetí části se práce zabývá některými podněty doby a závažnými tématy, které papeže vedly k pozdvižení hlasu k obraně práv a důstojnosti každého člověka.

Klíčová slova

teologie, antropologie, člověk, důstojnost, obhajoba, papež, Jan Pavel II.

Abstract

The thesis named: „The human dignity in the writings of Pope John-Paul II.“ tries to give a general overview of the theological-anthropological viewpoints of the teaching of the Pope John Paul II concerning the protection of the dignity of human being. The thesis begins by touching the life stages of the Polish priest, bishop and cardinal Karol Wojtyla and later the pontificate of the pope John Paul II. The thesis looks on particular events which had made an impact on his personality orienting his whole being to the protection of human rights and dignity of every human being. The second part of the thesis looks at particular theological-anthropological aspects and statements which make up the corner stones of John Paul II's teaching. The third part then goes on to focus on certain impulses given by the signs of the times and serious topics which lead the pope to raise his voice to call for protection of human rights and dignity of every single human being.

Keywords

theology, anthropology, human being, dignity, protection, pope, John Paul II.

Počet znaků (včetně mezer): 146 351

Poděkování

Děkuji ThLic. Prokopu Brožovi, Th.D za inspiraci, cenné rady, připomínky a nápady při odborném vedení mé diplomové práce. Dále také děkuji své rodině a přátelům za podporu a pomoc, kterou jsem při psaní této diplomové práce z jejich strany zakoušel.

Obsah

Úvod	7
1 Kořeny zájmu Jana Pavla II. o lidskou důstojnost	10
1.1 Rodina	10
1.1.1 Matka.....	10
1.1.2 Sourozenci	10
1.1.3 Otec	10
1.2 Polsko.....	11
1.2.1 Obecná politická situace.....	11
1.2.2 Obecná situace církve	12
1.3 Druhá světová válka	15
1.3.1 Ze studenta dělníkem	15
1.3.2 Touha po svobodě – ilegalita.....	15
1.3.3 Vstup do tajného semináře	16
1.3.4 Všudpřítomná smrt a židovská otázka	16
1.4 Kněz, pastýř a první boje s komunismem.....	17
1.4.1 Knězem a Wujkem.....	18
1.4.2 Biskupem a koncilním otcem	19
1.4.3 Následníkem „nezlomeného prince“.....	20
1.5 Vědec a myslitel	23
1.5.1 Nauka o víře u sv. Jana od Kříže	23
1.5.2 Láska a odpovědnost.....	24
1.5.3 Osoba a čin	25
2 Teologická antropologie Jana Pavla II.	27
2.1 Člověk jako tvor stvořený podle Božího obrazu	29
2.1.1 Stvoření	29
2.1.2 Jako muže a ženu je stvořil.....	30
2.1.3 Podíl člověka na stvořitelském díle	30
2.2 Boží obraz poničený hříchem a obnovený v Kristu	30
2.3 Zakotvení lidské důstojnosti v Ježíši Kristu, Synu Božím.....	32
2.3.1 Zakotvení lidské důstojnosti v osobě Vykupitele.....	32
2.3.2 Zakotvení lidské důstojnosti v církvi, jako v mystickém těle Kristově ...	32
2.4 Eucharistie a Církev. Uchování lidské důstojnosti.....	33
2.5 Důstojnost lidské osoby jako společné dobro celého společenství svatých ..	34
2.5.1 Matka Boží	34
2.5.1.1 Mariin podíl na vykupitelském díle	34
2.5.1.2 Maria matka živých.....	35
2.5.1.3 Maria – první z vykoupených	35
2.5.2 Svatí	35
2.5.2.1 Sv. Maxmilián Kolbe	36
2.5.2.2 Bl. Matka Tereza z Kalkaty.....	36
2.5.2.3 Sv. Zdislava z Lemberka	37
2.5.3 Úkol a poslání křesťanů	37
2.5.3.1 Povolání ke službě v díle spásy	38
2.5.3.2 Křesťan ve službě obhajoby lidské důstojnosti	38
2.6 Uplatnění a potvrzení lidské důstojnosti.....	38
2.6.1 Důstojnost člověka v jeho povolání.....	39
2.6.1.1 Manželství a rodina	39
2.6.1.2 Panenství a celibát.....	40

2.6.1.3	Kněžství.....	41
2.6.2	Důstojnost lidské práce	42
2.6.3	Důstojnost člověka v nemoci a utrpení	45
3	Praktické aplikace teologické antropologie v učení Jana Pavla II.	48
3.1	Učení o kapitalismu a komunismu	48
3.1.1	Zhodnocení obou světových systémů	49
3.1.2	Komunismus	49
3.1.3	Kapitalismus	50
3.2	Boj o náboženskou a politickou svobodu národů.....	52
3.2.1	Ostpolitik před Janem Pavlem II.	52
3.2.2	Ostpolitik Jana Pavla II.	53
3.3	Války a terorismus.....	56
3.3.1	Příčiny války a kořeny míru	57
3.3.2	Fenomén terorismu	58
3.3.3	Krize v Perském zálivu	59
3.4	Obhajoba lidského života v jeho celistvosti	60
3.4.1	Trest smrti.....	61
3.4.2	Interrupce.....	61
3.4.3	Euthanasie.....	63
	Závěr.....	65
	Seznam literatury.....	67
	Seznam internetových zdrojů.....	68

Úvod

Církev je těsně spojena s člověkem. Téma lidské důstojnosti stojí v popředí jejího zájmu a církev se s mateřskou péčí zajímá nejen o životy svých členů, ale i o život každého jednotlivce patřícího do rodiny světových národů.¹ Sociální encykliky papežů, jejichž řada začíná Lvem XIII. a jeho encyklikou z 15. května 1891 *Rerum novarum*, už více jak sto let ukazují, jak těsně se církev cítí spojena s člověkem a to zvláště s člověkem ohroženým ztrátou lidské důstojnosti. Pontifikáty papežů od tehdy až dodnes byly a jsou konfrontovány s neustálými ataky na přirozená práva člověka.

Z celé řady těchto pontifiků vystupuje do popředí osoba papeže Jana Pavla II., jehož zápas o důstojnost každého člověka bez rozdílu, se nesmazatelně zapsal do dějin minulého a začátku tohoto století. Dlouhých dvacet sedm let jeho pontifikátu, naplněného od nástupního projevu a první programové encykliky *Redemptor hominis*, bojem za člověka se stalo inspirací této diplomové práce.² Do množství bakalářských, diplomových a rigorózních prací zabývajících se bohatou teologickou antropologií Jana Pavla II. se tato práce snaží přijít s vizí, představit čtenáři jednoduchý a schematicky zpracovaný přehled papežova učení, týkající se obhajoby lidské důstojnosti.

Práce nemá ambici mapovat bohatou oblast díla Karola Wojtyly a jeho publikační činnost před rokem 1978, kdy se stal papežem Janem Pavlem II. Osobnost Karola Wojtyly poznáváme jako polského kněze, biskupa a kardinála, ale také jako filozofa, teologa, dramatika, básníka a spisovatele. Už v jeho divadelních hrách, básnických sbírkách, duchovních cvičeních a celém jeho ranném díle se jako zásadní ukazovalo téma teologie, antropologie a morálky.³ Tato jeho ranná díla, která však tato práce pro jejich obsáhlost a rozsah nechává stranou, jakoby už předurčovala budoucí pontifikát papeže.

V první kapitole se práce vrací právě k osobě Karola Wojtyly, nesleduje však jeho dílo, ale věnuje se jeho životním osudům v rodném Polsku, snaží se objevit kořeny jeho zájmu o problematiku lidské důstojnosti a všech dalších hodnot, které tento pojem zahrnuje. Sleduje historické a osobní souvislosti, které hrály zásadní roli v utváření Wojtylova myšlenkového světa. Náboženská, politická a sociální situace Polska, život v rodinném společenství, zážitek války a řešení rasové otázky, život ve společenství mladých a umělců, tíha každodenního života dělníků, odpor proti totalitě, to vše sám na

---

¹ Srov. DRUHÝ Vatikánský koncil: Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, 183, čl.1.

² Srov. DZIWIŚ Stanisław: *Život s Karolem, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2007; 53-56.*

³ Srov. BURDA Petr: *Člověk v ranném díle Karola Wojtyly* (disertační práce obhájená na KTF UK) Praha 2008; 3-5.

sobě Wojtyła zažíval, to vše zásadním způsobem formovalo jeho duchovní život i celou jeho osobnost.

Druhá kapitola se zabývá teologickou antropologií papeže Jana Pavla II. Na několika vybraných teologických tématech, týkajících se zásadně problematiky důstojnosti lidské osoby, se čtenář může seznámit se základními teologicko-antropologickými tezemi, ze kterých ve svém pontifikátu papež Jan Pavel II. vycházel. Z oficiálních dokumentů magistera jako jsou encykliky, apoštolské adhortace, posynodní apoštolské listy, dopisy a poselství, ale i některé papežovy projevy a homilie, čerpá práce množství známých i nově formulovaných pravd o člověku a jeho nezcizitelné důstojnosti. V odstavcích této kapitoly poznáme, že zásadním východiskem pro celé papežovo dílo je vědomí o nezměrné důstojnosti každého lidského jedince. Člověk je stvořen, jako vrchol stvoření, k Boží podobě. Boží obraz v něm je však brzy poničen hříchem. Kvůli člověku a jeho spáse přichází Vykupitel Ježíš Kristus, Boží Syn a zároveň jeden z lidí. Papež je ve svém učení uchvácen Boží láskou a novou důstojností, které se skrze toto spásné dílo člověku dostalo. Potvrzení této důstojnosti nachází v nepřekonatelném daru, který člověk od Boha dostává v tajemství Eucharistie. Lidská důstojnost se zvláštním způsobem zračí v důstojnosti Matky Boží, ale i celého společenství svatých. Papež proto vybízí křesťany ke svatosti a k uvědomění si důstojnosti, ke které je každý křesťan povolán. Zvláštní aspekty důstojnosti člověka papež nachází, když rozjímá nad tajemství jednotlivých povolání k životu v rodině, v panenství, či k všeobecnému nebo služebnému kněžství. Také v povolání člověka k práci, při které se každý jedinec podílí na tvůrčím díle Stvořitele, plní jeho přikázání a podmaňuje si zemi je zvláštním aspektem, který potvrzuje důstojnost každého spravedlivého lidského konání. Avšak ani neschopnost pracovat, kdy jedinec zahalen do tajemství nemoci a utrpení je odkázán na lásku bližních, neznamena ztrátu důstojnosti lidské osoby. Papež naopak ve snášení životních křížů nalézá zvláštní spojení s Kristem a jeho vykupitelským dílem.

Ve třetí kapitole se práce zabývá vybranými tématy a bolestivými fenomény, se kterými se Jan Pavel II., během svého pontifikátu musel zabývat a na něž musel reflektovat. S pocitem zodpovědnosti za Církev i svět a s křesťanskou láskou ke každé lidské osobě, musel papež v intencích svých teologicko-antropologických tezí nesčetněkrát pozvednou hlas na obranu práv člověka. Tyto své teze aplikoval, když ze svých pozic bojoval s komunismem a ihned po jeho pádu varoval před nástrahami kapitalismu. Na mnoha místech světa vždy bojoval za náboženskou a politickou svobodu celých národů i mnoha menšin. Nepřestával upozorňovat na nebezpečí války, která s sebou vždy přináší

pošlapání lidské důstojnosti a mnoho lidské bolesti. Již ke konci svého pontifikátu, ale se vší možnou silou, musel reagoval na rozmach tragického jevu terorismu, který neváhá ve „jménu Božím“ zabíjet nevinné. Boj za práva člověka a to zejména za jeho základní právo na život, se jako červená niť vine celým jeho pontifikátem. Ochrana života od jeho přirozeného počátku až do přirozené smrti, byla logickou a praktickou aplikací teologicko-antropologických tezí, které Jan Pavel II. po celý svůj život hlásal a bytostně zastával.

1 Kořeny zájmu Jana Pavla II. o lidskou důstojnost

Jak již bylo naznačeno v úvodu, bude se tato kapitola snažit sledovat několik základních skutečností ze života Karola Wojtyly, které mohly zásadně ovlivnit tvorbu jeho myšlenkového světa, hodnotového žebříčku a poté přivést lidskou osobu do středu jeho pozornosti ve službě nejvyššího pastýře církve.

1.1 Rodina

Rodina je základním místem formace lidské osobnosti. V papežově učení hraje otcovství, mateřství, rodina, obhajoba její důstojnosti a jejich práv významné místo. Zastavme se proto nyní u rodiny, ze které osobnost Karola Wojtyly vyšla. Karol Wojtyla se narodil 18. května 1920 ve Wadowicích na jihu Polska v rodině Karola Wojtyly st., poručíka polské armády, velkého vlastence a katolíka, jehož ženou byla Emilie Wojtylová rozená Kaczovská.⁴

1.1.1 Matka

Vztah k matce je u Karola Wojtyly zahalen mlčením a tajemstvím. Důvod můžeme hledat v události, která jistě Wojtylu v dětském věku velmi zasáhla. Emilie Wojtylova zemřela náhle, když bylo chlapci necelých devět roků. Wojtyla měl proto na matku velmi málo vzpomínek a ani sám si nebyl vědom jejího vlivu na jeho náboženské dospívání. U některých autorů se setkáváme s tezí, že právě ztráta matky v dětském věku vedla Wojtylu k vytvoření silného duchovního vztahu k Matce Boží.⁵

1.1.2 Sourozenci

Karol Wojtyla se narodil jako nejmladší ze tří sourozenců. O čtrnáct let starší byl bratr Edmund, sportovec a vynikající student, který vystudoval medicínu a pracoval jako lékař v nemocnici v Bielsku. Tam se také při službě pacientům nakazil spálou a zemřel již ve svých šestadvaceti letech. Karol měl s Edmundem dobrý a bratrský vztah.

Několik let po Edmundovi se narodila sestra Emilia, ta však několik týdnů po narození umírá.⁶

1.1.3 Otec

Otec patřil ve Wojtylově dětství i celém jeho dospívání k zásadním osobám. Po úmrtí matky přebral starost o celou rodinu. Podle svědectví byl mužem hluboce věřícím a spravedlivým, který se snažil předat zásady čestného jednání svému synovi. K jeho

---

⁴ Srov. WEIGEL George: Svědek naděje. Autorizovaný životopis Jana Pavla II., Praha: Práh, 2005, 34-37.

⁵ Srov. tamtéž.

⁶ Srov. tamtéž.

zálibám patřila zejména polská literatura a kultura, lásku k nimž se rovněž snažil předávat synovi. Papež sám později vzpomíná, jak otcova upřímná zbožnost a vnitřní svědectví života, mu byly v dospívání velkou pomocí a dokonce první inspirací ke kněžskému povolání. Otec zemřel, když bylo Karolovi jedenadvacet let.⁷ Již dříve mu zemřeli také sourozenci, o kterých je pojednáno výše. V necelých dvaadvaceti letech tedy ztratil mladý Karol celou svou rodinu. Je možné se domnívat, že v této bolestné zkušenosti se nalézají první inspirace k pozdější papežově péči o rodinu a její celistvost.

1.2 Polsko

Nejednou se papež Jan Pavel II. vyznává ze své lásky k rodnému Polsku a k jeho církvi. Je si vědom, že oběma těmito subjektům, tvořícím v polském národě jeden celek, vděčí za mnohé. Jsou to kořeny, ze kterých vyšel a které ho trvale zformovaly.⁸ Zastavíme se nyní proto u obecných politických a církevních poměrů, ze kterých papež Jan Pavel II. vzešel. Historie polského národa ve dvacátém století byla často velmi dramatická a měla zásadní dopady na Wojtylův život a jeho formaci. Konkrétní důležité části této historie, týkající se Wojtylova života, budou rozvedeny v dalších samostatných podkapitolách.

1.2.1 Obecná politická situace

V roce Wojtylova narození polský národ zažíval, díky novému poválečnému uspořádání Evropy, teprve druhý rok vytoužené samostatnosti. Polsko hledalo svoji novou identitu. Již vzápětí však muselo znovu bojovat o svoji svobodu a své sebeurčení. V srpnu 1920 odrazilo polské vojsko pod vedením maršála Josefa Piłsudského agresi Leninových sovětských vojsk pod vedením Lva Trockého. Mladý a vojensky slabý polský stát byl zachráněn a porazil silnou bolševickou armádu. Polský lid toto vítězství nazval „Zázrakem na Visle“. Pro členy rodiny Karola Wojtyly staršího, hrdého důstojníka milujícího Polsko, to byla nezapomenutelná zkušenost určující jejich další postoje.⁹

Meziválečné Polsko bolestivě budovalo svoje struktury. Země byla sužována bídou. Úspěchy byly zaznamenány zejména v oblasti vědy a vzdělanosti.¹⁰

1. září 1939 zaútočila německá vojska na Polsko a tím začala druhá světová válka. Polská armáda s podporou celého národa hrdinně vzdorovala. Spojenci nechali Polsko na holičkách a 17. září 1939 navíc napadla východ Polska Sovětská armáda. Zvěrstva, kterých se Němci, stejně jako Sověti v dobytém Polsku dopouštěli, byla předzvěstí dalších hrůz

---

⁷ Srov. JAN PAVEL II.: Dar a tajemství, Praha: Nové Město, 1997, 75-76.

⁸ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 29-30.

⁹ Srov. tamtéž 25.

¹⁰ Srov. tamtéž 55.

druhé světové války. Polský lid dál vzdoroval, 27. září však padla Varšava a 6. října Polská armáda složila zbraně. 1. listopadu 1939 bylo západní Polsko formálně připojeno k Německu a již 4. listopadu bylo založeno ve Varšavě židovské gheto. Polský lid byl frustrován a nepřestával být decimován okupanty. Konec druhé světové války byl v Polsku ve znamení osvobození Rudou armádou, která 12. ledna 1945 zahájila ofenzívu a 17. ledna osvobodila Varšavu, která byla poničena následkem neúspěšného povstání polského lidu v létě předchozího roku.¹¹ Druhá světová válka byla pro Karola Wojtylu důležitým životním mezníkem, který dále směřoval a inspiroval jeho život. Jeho prožívání některých aspektů války bude proto popsáno v samotné kapitole.

Po válečných útrapách čekala Polsko další bolestná rána. Na Teheránské konferenci v prosinci 1943 a na Jaltské konferenci v únoru 1945 se spojenci dohodli na změně území původního státu a Polsko přišlo o bezmála polovinu své původní předválečné rozlohy. Stalin považoval Polsko za svoji zájmovou oblast a prostřednictvím Komunistické strany Polska začal řídit osudy polského národa. Poválečné uspořádání Polska nechalo ve Wojtylovi hlubokou ránu. Konec války neznamenal vytouženou svobodu, ale přinesl další nemorální uspořádání věcí veřejných a omezení (doplnil bych demokratických) práv jeho milovaného národa.¹²

Pro Polsko a zejména pro jeho církve nastala těžká stalinistická doba. Komunistický režim se snažil ovládnout všechny aspekty politického a ekonomického života. Představitelé režimu vyvíjeli enormní úsilí, aby zpřetrhali tisícileté pouto mezi polským národem a polskou církví.¹³

Wojtylův střet s komunistickou totalitou zásadně předurčuje jeho pozdější pontifikát a proto bude popsán níže v samostatné kapitole.

1.2.2 Obecná situace církve

Dějiny polského národa jsou úzce spjaty s křesťanstvím. Roku 966 byl pokřtěn kníže Měšek I. a tento křest předurčil tisícileté dějiny Polska.¹⁴ Na pohnutých osudech dvou mužů si nyní ukážeme život polské církve, která se stala kolébkou a později i celým životem Karola Wojtyly. Právě od těchto velkých osobností se Wojtyla učil nezlomnosti a vytrvalosti v boji za svobodu člověka a jeho důstojnost.¹⁵

---

¹¹ Srov. HOLMES Richard: Druhá světová válka; Praha: Euromedia Group, 2010, 46-49, 292-293.

¹² Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 81-82.

¹³ Srov. tamtéž 97-98.

¹⁴ Srov. KNOWLES David, OBOLENSKY Dimitri: Historia Kościoła 2; Warszawa: Institut Wydawniczy Pax, 1988, 418.

¹⁵ Srov. JAN PAVEL II.: Dar a tajemství, op. cit., 75-76.

V době Wojtylova dětství a mládí byl biskupem krakovské arcidiecéze Adam Stefan Sapieha. Právě tento muž se železnou vůlí a přirozenou autoritou se nesmazatelně zapsal do Karolova smýšlení a života.¹⁶ Sapieha se stal pro Wojtylu vzorem kněze, otce a pastýře milujícího své stáde. Již první příjezd Sapiehy do jeho biskupského města, kdy nový biskup nechal čekat místní elity a nejprve navštívil místní chudobinec, předznamenával styl jeho pastýřské služby. Období druhé světové války, kdy se tento arcibiskup stál neotřesitelnou postavou polského katolického odboje proti nacistické okupaci, dalo naplno vyniknout jeho osobnímu charakteru a kvalitám. Jeho postoj reprezentuje epizoda, popisující návštěvu Hanse Franka, nacisty a válečného „neomezeného vládce Polska“ v arcibiskupském paláci. Frank si vynutil pozvání na večeři u arcibiskupova stolu. Sapieha ho však nechal pohostit denním osobním přidělem každého Poláka, tmavým chlebem se žaludy, řepnou marmeládou a kávou z cikorky. Arcibiskup také několikrát varoval Vatikán před nacistickými plány s konečným řešením „židovské otázky“ a přikázal vydávat židům křestní listy, aby je ochránil před hrozbou holocaustu. S velkým rizikem, přímo ve své rezidenci, zřídil arcibiskup tajný „podzemní“ seminář a sám se stal jeho rektorem. Kněžskou formaci v tomto semináři nastoupil také Wojtyla, který se tak dostal do každodenního úzkého kontaktu se svým arcibiskupem. Sapieha si zanedlouho všiml jeho talentu a intelektuálních schopností.¹⁷ V roce 1946 byl arcibiskup Sapieha papežem Piem XII. jmenován kardinálem. Nedlouho po svém jmenování světil Wojtylu v arcibiskupské kapli na kněze a posílal ho na další studia, tentokrát do Říma.¹⁸ Kardinál Adam Stefan Sapieha zažíval na sklonku svého života boj s novým nepřítelem. Hnědá diktatura byla vystřídána rudou a Sapieha, vyčerpán celoživotním bojem za svobodu, v pokročilém věku, v létě 1951, zemřel. Krakovský arcibiskupský stolec nebyl vinou protinábožensky zaměřeného režimu následujících dvanáct let řádně obsazen.¹⁹

S nastupující dobou komunistické diktatury vystoupila v polské církvi do popředí osobnost lublinského biskupa Stefana Wyszynskeho (*1908), kterého v roce 1948 jmenoval papež Pius XII. arcibiskupem Hnězdna a Varšavy a primasem Polska. Wyszynski byl polský vlastenec, jehož studijní specializací je katolická sociální nauka.²⁰ V roce 1952 došlo k přijetí ústavního zákona o odloučení státu od církve. Bylo zatčeno mnoho kněží a sdružení „vlasteneckých kněží“ požadovalo rezignaci primase. V roce 1953 si vláda osvojila právo svrchovaně jmenovat biskupy a faráře. Primas Wyszynski se

---

¹⁶ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 83.

¹⁷ Srov. tamtéž 77-79.

¹⁸ Srov. tamtéž 83-84.

¹⁹ Srov. tamtéž 131.

²⁰ Srov. tamtéž 98-99.

postavil do čela odporu polského episkopátu. V noci 26. září 1953 byl zatčen a na tři roky internován. V době politických nepokojů v roce 1956 byl Wyszyński propuštěn, využil nastalé politické situace a vyjednal s vládou propuštění vězněného biskupa Kaczmarka, obnovení katolického tisku a umenšení státních zásahů do řízení církve. Wyszyński se stal mezinárodně uznávaným symbolem boje proti komunismu a začal organizovat devítiletou duchovní přípravu na oslavu tisíciletí vzniku Polska.²¹ Wyszyński oznámil Wojtylovi, že jej papež Pius XII. 4. července 1958 jmenoval světícím biskupem krakovským.²² Primas Polska a světící biskup Krakova a o několik let později už jeho arcibiskup, neměli zatím vybudován žádný vzájemný vztah. Oba muži se znali jen velmi málo.²³ Mladý krakovský arcibiskup a posléze druhý polský kardinál cíleně zůstával na pomyslném druhém místě v hierarchii polské církve. Byl rozhodnut neodchýlit se ani o milimetr od postoje, který měl primas k současné církevně-politické situaci. Wyszyński nevolil strategii nekonečných střetů s vládnoucí garniturou. Ve svých požadavcích byl umírněný, ale o to důsledněji je hájil. Vatikánská diplomacie považovala primase za schopného diplomata s vynikající schopností odhadnout, kam až v jednáních zajít. Wyszyńskiego silnou stránkou byla jednání s dělníky, Wojtyla oproti tomu dokázal lépe oslovit intelektuály. Pro tuto i další množství kladných vlastností si primas stále více a více vážil mladého krakovského arcibiskupa. Wojtyla si k primasovi zachoval vztah uctivé podřízenosti způsobené zejména rolí Wyszyńskiego, která u Wojtyly evokovala válečnou roli „nezlomeného prince“ Adama Stefana Sapiehy.²⁴ Ani úporná snaha tajných služeb vrazit klín mezi dvě největší osobnosti polské církve se nesečkala s úspěchem. Tento stav dokresluje epizoda, kdy vládnoucí garnitura odmítla vydat kardinálu primasovi cestovní pas, aby se mohl zúčastnit biskupské synody v Římě, a arcibiskup Wojtyla ze solidarity s primasem na tuto synodu odmítl odcestovat.²⁵ Tento vztah vzájemné důvěry, respektu a spolupráce pokračoval i po zvolení Wojtyly papežem. Při první oficiální návštěvě Polska se Jan Pavel II. plně hlásil k programu, který kardinál Wyszyński již třicet let prosazoval.²⁶ Vznik Solidarity²⁷ a politická krize v roce 1981 zastihly kardinála Wyszyńskiego již s podlomeným zdravím a zhoubnou nemocí v pokročilém stádiu. Polský primas však vedl potřebná jednání až do posledních sil. Hnutí Solidarity i přes svoji umírněnost považoval za budoucnost Polska.

---

²¹ Srov. tamtéž 124-125.

²² Srov. tamtéž 153.

²³ Srov. tamtéž 191.

²⁴ Srov. tamtéž 229-230.

²⁵ Srov. DZIWIŃSKI Stanisław: op. cit., 26-27.

²⁶ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 307

²⁷ Srov. ROSZKOWSKI Wojciech: Historia Polski 1914-1993, Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 1994, 363.

Zemřel ve velkých bolestech 28. května 1981. I přesto, že ke kardinálu Wyszyńskému necítil synovský stav, jako ke kardinálu Sapiehovi, byla pro Jana Pavla II. primasova smrt velkou osobní bolestí.²⁸

1.3 Druhá světová válka

Údobí druhé světové války bylo pro Wojtylu zlomovým obdobím. Zkušenost války zásadním způsobem formovala jeho osobnost. Karolovi zemřel otec, bylo mu znemožněno další studium a poznával svět dělnictva, kde dozrálo jeho povolání ke kněžství.²⁹ V následujících podkapitolách se zastavíme u několika okamžiků, které v této době zásadně ovlivnily učení budoucího papeže v otázkách lidské důstojnosti a jeho nezadatelných práv.

1.3.1 Ze studenta dělníkem

Německá okupace násilně ukončila Wojtylova studia milované polonistiky. Profesori Jagelonské univerzity byli zatčeni a násilně deportováni do koncentračního tábora Sachsenhausen. Karol, aby ušel deportaci na nucené práce, nastoupil jako dělník v kamenolomu, kde plnil vozíky vytěženým vápencem, a posléze pracoval v čistírně odpadních vod chemické továrny Solvay.³⁰ Wojtyla sám na sobě poznával, co je těžká manuální práce a tělesná námaha. Poznával z blízka život dělníků a jejich rodin. Navazoval s dělníky a jejich rodinami pevná osobní přátelství. Poznával jejich statečnost, životní moudrost a náboženské cítění. Žil ve stejné válečné chudobě a bídě jako oni.³¹ Po smrti svého otce 18. února 1941 našel domovské přijetí v rodině spoludělníka, která ho zahrnula přátelstvím a starostlivou péčí.³² Nesmazatelnou stopu zanechala v mladém Karolovi tragická smrt jeho spolupracovníka, kterého po odstřelu v dole zasáhly kameny. Tato zkušenost a další zážitky z dělnického prostředí oslovily Wojtylu natolik, že na toto téma začal psát básně. Tyto čtyři „dělnické“ roky ho přivedli k hlubokým úvahám o smyslu a důstojnosti lidské práce, k odporu k vykořisťování dělníků a jejich znevážení na pouhou výrobní jednotku.³³

1.3.2 Touha po svobodě – ilegalita

V totalitě války mladý Wojtyla toužil po svobodě, kterou našel ve světě divadla, hudby a poezie.³⁴ Na začátku války, dříve než se zformovala ilegální kulturní scéna,

---

²⁸ Srov. tamtéž 411.

²⁹ Srov. JAN PAVEL II.: Největší láska, Vytištěno pro vnitřní potřebu římskokat. církve v ČR, 2006, 214.

³⁰ Srov. JAN PAVEL II.: Dar a tajemství, op. cit., 14.

³¹ Srov. tamtéž 30.

³² Srov. tamtéž 46.

³³ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 64-65.

³⁴ Srov. JAN PAVEL II.: Dar a tajemství, op. cit., 46.

obklopil se Karol množstvím literatury, které využíval pro rozvoj svého zcela svobodného myšlenkového světa. Začátkem roku 1942 obnovila ilegálně svoji činnost Jagelonská univerzita, jejíž tajné přednášky v soukromých bytech Karol navštěvoval.³⁵ Nejsilněji se však u Wojtyly a jeho mladých přátel projevovala touha po svobodě v jejich „kulturním odboji“. V srpnu 1941 založili Rapsodické divadlo. Toto divadlo slova se pro ně stalo světem svobody, odporu k totalitě a možností seberealizace. Wojtyla psal nové hry a dával k dispozici svůj byt, kde probíhaly zkoušky i ilegální představení. Produkce divadla čítala sedm inscenací v dvaadvaceti představeních při více jak sto zkouškách a to i přes neustálé nebezpečí odhalení gestapem a následné popravy všech zúčastněných. Zkušenost Rapsodického divadla, které mělo zásadní křesťanský podtón a bojovalo silou slova proti přesile okupantů, měla na Karola Wojtylu nesmazatelný vliv.³⁶

1.3.3 Vstup do tajného semináře

Na podzim roku 1942 učinil dělník továrny Solvay, člen ilegálního divadla a milovník polské literatury konečné rozhodnutí stát se knězem. Vstoupil do tajného semináře, zřízeného v Krakově arcibiskupem Sapiehou a stal se studentem podzemní teologické fakulty Jagelonské univerzity.³⁷ Karol zůstal dělníkem i hercem a ve volném čase studoval a tajně se připravoval na své kněžské poslání. V únoru 1944 se jeho život komplikoval ještě více. Cestou z práce ho srazil německý nákladní automobil. Karol několik týdnů ležel v nemocnici a pomalu se zotavoval. Fakt, že tuto těžkou nehodu přežil, vnímal jako potvrzení svého kněžského poslání. Wojtyla s odstupem let konstatoval, že vzhledem k válce a komplikované situaci té doby, nemá na dobu svého studia žádné konkrétní vzpomínky. Největším přínosem Wojtylova pobytu v podzemním semináři tedy jistě zůstává jeho blízkost s knížetem arcibiskupem Sapiehou, který se stal jeho kněžským vzorem.³⁸

1.3.4 Všudypřítomná smrt a židovská otázka

Wojtylův milovaný národ ztratil během války více než šest miliónů svých příslušníků. Hrůzy války, všudypřítomná smrt a fatální potlačování lidské důstojnosti spolu s hrdinnými osudy jednotlivců se nesmazatelně zapsaly do Wojtylovy osobnosti. Výjimečným cílem represí se stala také katolická církev, která během války ztratila následkem vražd a poprav celou třetinu duchovenstva.³⁹ Wojtyla sice žil stranou silového

---

³⁵ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 62-63.

³⁶ Srov. tamtéž. 68-71.

³⁷ Srov. JAN PAVEL II.: Dar a tajemství, op. cit., 21.

³⁸ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 76-77.

³⁹ Srov. tamtéž 55-59.

odboje, ale smrt a násilí se jeho okolí nevyhýbaly. Wojtyla byl hned na začátku války svědkem násilné smrti uprchlíků na cestě do Tarnova.⁴⁰ Další z bolestivých zkušeností byl osud jeho spolubratra z tajného semináře, který byl z ničeho nic uprostřed noci ve svém bytě zatčen gestapem a druhý den ráno už bylo jeho jméno zveřejněno na seznamu popravených zastřelením.⁴¹ Wojtyla byl stále více znepokojen otázkou, proč stále více jeho vrstevníků ztrácí život, když on zůstává ušetřen.⁴²

Samostatnou kapitolou v této Wojtylově válečné zkušenosti, která rovněž zásadním způsobem ovlivní jeho pontifikát, byl osud synů izraelského národa. Malý Karol se již od školních let harmonicky sžíval s blízkou židovskou komunitou v rodných Wadowicích. Vnímал život synagogy, židovské slavení soboty i modlitby k témuž Bohu za použití týchž textů. Více jak třetina spolužáků z jeho třídy byli Židé. Hluboké přátelství s jedním z nich doprovázelo Wojtylu až na svatopetrský stolec. Wadowická synagoga byla však vypálena a celá rodina Wojtylova přítele zahynula v Osvětimi.⁴³ Úspěch nacistického tažení proti polským Židům lze nalézt v téměř celospolečenské antisemitské náladě. Faktický vládce Polska maršál Piłsudsky byl po celou dobu své vlády zastáncem polského nacionalismu, kdy jeho vize rodícího se svobodného státu byla země etnicky polská a katolická. Tyto společenské předsudky vůči Židům utvrzoval také meziválečný polský primas Augustin Hlond. Válečný přístup wadowických kněží či kardinála Sapiiehy k židovské menšině však jasně ukazoval, že tímto neblahým jevem nebyla zasažena rozhodně celá polská církev ani společnost.⁴⁴

1.4 Kněz, pastýř a první boje s komunismem

V roce 1945 skončila válka. Wojtylovo studium a formace vystoupily z podzemí a situace se dostala do normálních kolejí. Karol byl zcela uchvácen duchovním životem a ještě netušil, že bezbřehému porušování svody a důstojnosti člověka v Polsku nebyl zdaleka konec. Jeho budoucnost nebyla pouze v idylickém kněžském životě, ale v neustávajícím a dramatickém boji za svobodu a důstojnost jemu svěřených duší.

1. listopadu 1946 se Karol stal knězem a byl svým světitelem a kněžským vzorem kardinálem Sapiiehou poslán na dva roky dostudovat do poválečného Říma, kde se v chudých poměrech Belgické koleje seznamoval s centrem světového křesťanství. V diskusích o novém trendu „dělnických kněží“ využíval zkušenost ze svých dělnických

---

⁴⁰ Srov. tamtéž 73.

⁴¹ Srov. tamtéž. 76.

⁴² Srov. JAN PAVEL II.: Dar a tajemství, op. cit., 44.

⁴³ Srov. JAN PAVEL II.: Překročit práh naděje, Praha: Tok, 1995, 97-98.

⁴⁴ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 55.

let. Při návratu domů Karol navštívil také Paříž, kde pokračoval v diskusích s místními „dělnickými kněžími“, kteří se snažili šířit evangelium mezi dělnickou třídou. Sám Wojtyla tuto první zkušenost Evropy, která mu pomohla objevit hodnotu služebního kněžství, považuje za zásadní.⁴⁵

1.4.1 Knězem a Wujkem

Kněze Wojtylu po jeho návratu ze studií ustanovil arcibiskup kaplanem ve venkovské farnosti Niegowic. Zde se poprvé objevil zvyk, který ho v papežských dobách provázel při jeho cestách. Když poprvé přišel na území své nové farnosti, poklekl a políbil zemi. Tomuto gestu se naučil při své cestě z římských studií, když ve Francii poznal osobu svatého kněze Jana Maria Vianeye, který se stal jeho dalším kněžským vzorem. Ve své první farnosti poznal Wojtyla život prostého venkovského obyvatelstva a postupně si zamiloval pastorační práci. Po roce byl Wojtyla přeložen do Krakova, kde byl katechetou pro studenty gymnázia a vytvářel nové středisko univerzitní pastorace ve farnosti sv. Floriána.⁴⁶ Wojtylovou reakcí na komunistickým režimem šířený militantní ateismus a urputnou snahu omezovat vliv církve, bylo pořádání studentských konferencí na téma existence Boha a duchovní charakter lidské bytosti. Jeho kázání stále více přitahovala pozornost studentů i krakovské inteligence. Wojtyla se na základě zkušeností ze zahraničních studií pustil také do díla liturgické obnovy, zapojoval studenty do slavení liturgie a pomáhal jim objevovat její krásu. Znovu začal spolupracovat s Rapsodickým divadlem a spolu se studenty připravoval středověké hry na biblické náměty. Ideologické ofenzivě komunismu čelil kaplan Wojtyla rostoucí pastorační aktivitou, která zahrnovala zejména práci s mladými a jejich přípravu na manželství. Wojtyla se sám přiznával, že právě v této době se „naučil milovat lidskou lásku“.⁴⁷

Intenzivní práce s mladými a novomanželskými páry vedla ke vzniku několika mládežnických skupin, které sám Wojtyla nazval „Srodoviskem“, což můžeme volně přeložit jako „prostředí“. Postupem času se jednalo o skupiny čítající více jak dvě stě mladých lidí, jejich rodin a později i dětí. „Srodovisko“ fungovalo v době stalinismu na ilegální bázi, jeho členové se často ani neznali jménem a pro Wojtylu se postupem času vžilo „konspirační“ jméno Wujek neboli strýček. Tyto intelektuální diskusní skupiny se staly pro své členy jakýmsi odbojem a prostorem svobody. Wojtyla překonával tehdejší konzervativní pojetí pastorace a se „svým srodowiskem“ podnikal výlety do přírody, kdy

---

⁴⁵ Srov. JAN PAVEL II.: Dar a tajemství, op. cit., 57-60.

⁴⁶ Srov. tamtéž. 69-70.

⁴⁷ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 103-104.

na túře, lyžích či kajaku unikal pozornosti totalitního režimu a vytvářel pro své ovečky alternativu k všudypřítomné komunistické ideologii. Tento kněz se sice plně zapojoval do života společenství svou prací, byl otevřen k diskusi nad každým tématem, ale zároveň si uchovával odstup a respekt. Tato pevná síť přátelství vydržela po celý následující Wojtylův život a zásadně formovala ideje budoucího biskupa a papeže.⁴⁸

1.4.2 Biskupem a koncilním otcem

Jmenování biskupem zastihlo Wojtylu, právě když se společenstvím „srodowiska“ sjížděl na kajaku řeku Lýnu. Cestoval do Varšavy, aby se od primase Wyszyńského dozvěděl, že ho papež Pius XII. jmenoval pomocným biskupem krakovským. O necelé tři měsíce později, v den svátku sv. Václava 28. září 1958, přijal biskupskou konsekraci a ve svých osmatřiceti letech se stal nejmladším biskupem Polska.⁴⁹ Wojtyla dále stupňoval svoji pastorační aktivitu a to na úkor práce v církevní správě. Jeho střety s režimem byly pouze symbolické. Zásadnější problémy nastaly v okamžiku, kdy 24. prosince 1959 založil tradici půlnoční vánoční mše sv. pod širým nebem v Nové Hutě, ve městě bez jediného kostela, které se mělo stát jakousi výkladní skříní komunismu. Jak uvidíme dále, Nová Huta a boj za práva jejích obyvatel provázela Wojtylu po celou dobu jeho biskupské služby. Stejně tak ho provázela podpora přátel ze „srodowiska“ a Rapsodického divadla. Biskup Wojtyla si i přes vytížení v úřadu nacházel čas na své přátele.⁵⁰

V červnu roku 1962 zemřel krakovský arcibiskup Baziak a metropolitní kapitula zvolila Wojtylu kapitulním vikářem, dočasným administrátorem arcidiecéze. Na Wojtylu dopadla tíha zodpovědnosti za chod arcidiecéze. Aby prosadil zájmy církve a udržel dle možností její život, neváhal, k údivu mnohých, sejít se a jednat s tajemníkem místního výboru strany.⁵¹

Na řízení diecéze však Wojtylovy nezbývalo mnoho času. Papež Jan XXIII. zahájil již v říjnu 1962 II. vatikánský koncil, na kterém i přes odpor polských totalitních úřadů nesměl biskup Wojtyla chybět. Mladý biskup se aktivně zapojil do práce koncilu, který pronikl celý jeho život a stal se dalším pilířem jeho osobnosti. Účastnil se všech zasedání koncilu. Při práci v koncilních komisích i v písemných interpelacích využíval zkušeností nabytých při práci s mládeží i při své činnosti v Rapsodickém divadle. Ze všech sil se snažil, aby centrem koncilních debat byla témata, která budou odpovídat na touhy mužů a žen té doby. Poctivě se snažil „číst znamení doby“. Mezi Wojtylova hlavní témata patřila

---

⁴⁸ Srov. tamtéž 105-114.

⁴⁹ Srov. JAN PAVEL II.: Vstaňte, pojďme!, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, 11-20.

⁵⁰ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 156-157.

⁵¹ Srov. tamtéž 158.

obnova liturgie, laický apoštolát, práce s mládeží, boj s ateizmem a zejména téma náboženské svobody a lidské důstojnosti. Tato dvě poslední témata se stávala důležitými idejemi vznikající Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*. V centru zájmu tohoto dokumentu se nalézala lidská bytost. Její hlavní myšlenku z dvaadvacátého článku, že „tajemství člověka se vyjasňuje jen v tajemství vtěleného slova“,⁵² považoval Wojtyła za pilíř celého koncilu. Této konstituci vyhradoval Wojtyła zásadní místo ve svém životě a zvláště v budoucím pontifikátu. Kdo chce chápat Wojtylu, musí pochopit koncil. V přestávkách mezi jednáními koncilu, když se Wojtyła uchvácen atmosférou koncilu vracel do Krakova, pořádal veřejné přednášky a diskuse na koncilová témata a šířil ducha koncilu ve své arcidiecézi.⁵³

Během koncilu se z administrátora krakovské arcidiecéze stal jejím arcibiskupem. Jeho vliv v polském episkopátu, zasaženým novými ideály koncilu, sílil. Na základě myšlenek konstituce *Gaudium et spes* se polský episkopát rozhodl obrátit se na německé biskupy s listem, který volal po uzdravení vztahů obou národů. List přiznával všechna oboustranná zranění s prosbou „podáváme vám ruce s odpuštěním a zároveň o odpuštění prosíme“. Polská vláda však v duchu sovětských pokynů rozpoutala proti tomuto dopisu rafinovanou kampaň, která vmanipulovala množství obecného lidu do proticírkevní pozice. Další událost, která vedla k zásadnímu zhoršení nábožensko-politické situace v Polsku, bylo církvi dlouho připravované tisícileté výročí křesťanského Polska. Režim zabavil primasovi cestovní pas, neumožnil návštěvu papeže Pavla VI. a nakonec zabavil putující obraz Matky Boží Jasnohorské. Nic však nezabránilo radosti z oslavy výročí a oživení polské církve. Při hlavních oslavách milénia v Krakově arcibiskup Wojtyła pronesl zásadní projev, ve kterém bez provokujících myšlenek rozhodně poukazoval na bezpráví a bránil lidskou svobodu.⁵⁴

1.4.3 Následníkem „nezlomeného prince“

V březnu 1964 byl Wojtyła jmenován do čela krakovské arcidiecéze a usedl na arcibiskupský stolec, který byl v jeho životě nerozlučně spjat s osobou jeho obdivovaného kněžského vzoru, nezlomného kardinála Adama Josefa Sapiiehy. Jeho fotografie byla jediným obrazem v jeho pracovně a na klerice nosil jeho kříž. V červnu 1967 přijal

---

⁵² DRUHÝ Vatikánský koncil: Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, 199, čl.22.

⁵³ Srov. tamtéž 159-172.

⁵⁴ Srov. DZIWIŚ Stanisław: op. cit., 17-24.

Wojtyla od papeže Pavla VI. kardinálský klobouk a stal se ve svých čtyřiceti sedmi letech prvním kardinálem s nešlechtickým původem v Krakově.⁵⁵

Práce kardinála Wyszyńskiego dávala – oproti okolním zemím žijícím v totalitě – prostor k tomu, aby se byť s omezením mohla rozvíjet náboženská svoboda. Wojtyla se však rozhodl jít ve šlépějích kardinála Sapiehy a bránit svůj lid před snahou vykořenit křesťanství z jeho kultury. Proto okamžitě začal se svým bojem za náboženskou svobodu. Soustředil se na zdokonalení církevní organizace, na zakládání nových farností, potažmo stavbu nových kostelů a bránil veřejné projevy křesťanské víry. Jak už bylo zmíněno dříve, tento jeho boj symbolizoval dlouholeté úsilí o stavbu kostela v Nové Hutě, kterou komunistický režim vybudoval jako vzorové dělnické město. Nejen na tomto místě arcibiskup sváděl boj s úřady, aby obyvatelé měst a nových čtvrtí našli možnost mít svůj kostel a patřit do farního společenství. V jedné z těchto rodících se farností pronásledovala státní bezpečnost kněze natolik, že ve svých třiceti devíti letech zemřel na selhání srdce.⁵⁶

Další, pro tuto práci důležitou kapitolou Wojtylova arcibiskupského působení, byla starost o staré, nemocné a trpící. Komunistická propaganda si nepřipouštěla jediný případ člověka, který by byl státem nezaopatřen a potřeboval pomoc druhých. Arcibiskup Wojtyla přesto inicioval v mnoha farnostech vznik charitních buněk, které nacházely a pečovaly o množství potřebných. Arcibiskup přitom zdůrazňoval, že je povinností církve nejen postarat se o své členy, ale i o nevěřící a všechny potřebné bez rozdílu. V tomto duchu vyhlásil arcibiskup každoroční den nemocných a ve své kurii založil oddělení pro pastorační péči o nemocné a potřebné. Zároveň se obrátil na nemocné a staré, aby své utrpení spojovali s utrpením místní i světové církve.⁵⁷

Významným počinem arcibiskupa Wojtyly, u kterého se při svém tématu musí také tato práce zastavit, bylo svolání Krakovské synody. Jak už bylo řečeno, Wojtylův život byl zcela prodechnut duchem II. vatikánského koncilu. Veden touhou prohloubit duchovní život své arcidiecéze, přišel arcibiskup s myšlenkou uspořádat jakýsi malý koncil ve své diecézi. U některých spolupracovníků a zejména u církevních právníků se nesetkal s pochopením. Wojtyla však svou myšlenku obhájil a svolal diecézní synodu. Vzniklo na pět set malých skupin, které se intenzivně zabývaly studiem dokumentů II. vatikánského koncilu. Sedm let trvající synoda byla průlomová zejména vzhledem k jejímu složení. Do jejího dění se nezapojoval pouze klérus, ale i laici, intelektuálové, dělníci, muži, ženy, mladí i staří

---

⁵⁵ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 192-193.

⁵⁶ Srov. tamtéž 194-195.

⁵⁷ Srov. tamtéž 203.

a všichni, kteří měli zájem o život své místní církve. Díky synodě se Boží lid arcidiecéze učil o sobě přemýšlet, získával sebevědomí, občanskou povědomost a docházel ke zjištění, že může nezávisle na povolení státu přemýšlet a pracovat.⁵⁸

Svůj boj za důstojnost člověka a jeho práva arcibiskup Wojtyla rozšířil i za hranici své místní církve. Papežem Pavlem VI. byl povolán k práci do papežské komise zabývající se otázkou kontroly porodnosti. Úřady Wojtylovy všemožně bránily v plném zapojení do práce v papežské komisi a arcibiskup proto podobné grémium založil na úrovni své arcidiecéze. Tato komise vytvořila dokument *Církevní nauka založená na principech manželského života*, který Wojtyla odeslal papeži. Papež v červenci roku 1968 vydal svoji encykliku *Humanae vitae* reagující na celospolečenský trend sexuální revoluce. V církevně-společenském kontroverzním morálním tématu, týkajícím se užívání antikoncepce k regulaci počtů, nacházelo Wojtylovo učení souznění s učením papeže. Wojtyla učil odpovědnosti v otázce nového života. Počet narozených dětí nemá být ponechán náhodě, ale má se o něm rozhodnout v dialogu lásky mezi mužem a ženou, způsobem hodným lidské důstojnosti. Wojtyla zcela odmítal použití chemických nebo mechanických antikoncepčních prostředků a považoval je z morálního hlediska jako nepřijatelné.⁵⁹ Jeho učení v této věci je s odstupem času chápáno jako pokrokové a to i v porovnání s myšlenkami *Humanae vitae*.

Další Wojtylovou důležitou misí ve službě krakovského arcibiskupa byla účast na biskupské synodě v Římě, kde zastupoval polský episkopát. Tuto synodu s tématem „Evangelizace v dnešním světě“ svolal papež Pavel VI. jako plod koncilu. Arcibiskup se zapojoval zejména do diskuse týkající se evangelizace v komunistických zemích. Byl překvapen, jak někteří biskupové západní Evropy a jižní Ameriky vnímali marxismus nekriticky. Wojtyla posloužil církvi tím, že zasvěcoval přítomné do nebezpečí komunistického režimu, který je spjat s porušováním náboženské svobody a šířením ateizmu.⁶⁰

Arcibiskup Wojtyla se díky svému boji za důstojnost člověka a své pastorační práci stal jedním z nejuznávanějších kardinálů světové církve. Wojtylova ochota k diskusi s představiteli polského komunistického režimu se nesetkávala s odezvou. Arcibiskup sice chápal, že všichni komunisté nemusí být špatnými Poláky a dokonce připouštěl, že komunistická kritika divokého kapitalismu může být oprávněná. Režim však přístroval

---

⁵⁸ Srov. tamtéž 206-208.

⁵⁹ Srov. tamtéž 209-212.

⁶⁰ Srov. tamtéž 221-222.

své represe. Wojtylu hlídali agenti bezpečnosti, občas zbili někoho z arcibiskupových lidí, jeho vůz byl na všech cestách doprovázen vozem tajné služby. Wojtyla však vzdoroval a vytvářel soustavný protirežimní odpor.⁶¹

1.5 Vědec a myslitel

Přesto, že si tato práce klade za hlavní cíl zmapovat učení Karola Wojtyly, týkající se důstojnosti člověka v době úřadu Petrova nástupce, bylo by zásadní chybou nezastavit se v této kapitole u vývoje jeho myšlenkového světa v době jeho kněžské a biskupské služby v Polsku.

Sám papež se později doznával k zásadnímu vlivu vědy a badatelské práce na jeho budoucí pontifikát. Na základě vlastní vědecké zkušenosti vybízel kněze, služebníky slova, aby se stali „muži vědy“. Wojtyla ve vědecké práci spojené s působením Ducha nacházel zásadní příležitost k navázání dialogu se současným myšlením jednotlivců i skupin, jakož i příležitost k neustálé vlastní formaci.⁶² V předešlých kapitolách jsme se již zmínili o vlivu Rapsodického divadla a dramatické činnosti, kdy byl Wojtyla formován silou slova a krásou polského romantismu. Také vliv manuální práce a života v dělnickém prostředí na jeho formaci a poezii už byl zmíněn. V následujících odstavcích se budeme zabývat jeho intelektuální činností a zastavíme se u několika závažnějších děl, které reprezentují Wojtylovu myšlenkovou formaci a jeho tvůrčí činnosti v polském období. Je příznačné, že všechna tato jeho významná díla jsou zaměřena antropologicky s přihlédnutím k obhajobě důstojnosti jednotlivce i skupin.

1.5.1 Nauka o víře u sv. Jana od Kříže

Latinsky psanou práci *Doctrina de Fide apud S. Joannem a Cruce (Nauka o víře u sv. Jana od Kříže)*, Wojtyla úspěšně ukončil v červnu roku 1948 svá doktorská studia v Římě. Vedoucím jeho práce byl významný francouzský teolog Réginald Garrigou-Lagrange. V mystické teologii sv. Jana od Kříže hledal Wojtyla adekvátní teologicko-filosofickou odpověď na zážitek války a nespravedlivého poválečného uspořádání Polska. Wojtylův zájem o mystiku sv. Jana od Kříže byl od počátku doprovázen důslednou racionální analýzou, k níž používal teoretické nástroje jak z oblasti tomismu, tak také z oblasti fenomenologie.⁶³

Práce je rozdělena do dvou částí, rozsáhlejší analytické a kratší syntetické. V první části Wojtyla analyzuje skutečnost víry v základních dílech sv. Jana od Kříže. Následně se

---

⁶¹ Srov. tamtéž 226.

⁶² Srov. JAN PAVEL II.: Dar a tajemství, op. cit., 100-101.

⁶³ Srov. BURDA Petr: op. cit., 60.

zaobírá vztahem víry a intelektu, také vírou jako místem, ve kterém se Bůh téměř skrývá. V této souvislosti se zabývá dvojí skutečností rozumu, rozumu pasivního a aktivního. Aktivita rozumu se v jisté chvíli stává pasivitou, neboť Bůh je ten, kdo jedná. Správným postojem k jeho činu je vystavení se jeho milosti. Prostřednictvím lásky se pasivita znovu mění v aktivitu. Výrazem takové pasivní aktivity je pak víra. Práci završuje syntetickou částí o dvou kapitolách. První se věnuje doktrinálnímu shrnutí a druhá závěrům týkajícím se povahy víry.⁶⁴

Na otázku po konečném smyslu lidského života, která je po válce otázkou vrcholně aktuální, Wojtyła odpovídá, že smyslem lidské osoby je její sjednocení s Bohem. Víra jako Boží dar se jeví jako jediný nástroj k dosažení tohoto sjednocení. Sjednocení lidství a božství má své místo v psychologii osoby. Člověk je díky víře ožívován láskou. Živá víra ho vede až k samému nitru života Nejsvětější trojice. Toto sjednocení je darem, který je skrze víru člověku bezplatně darován. Člověk, tak ontologicky nalézá sám sebe. Člověk je, putuje na cestě k sjednocení a jako takový se podílí na vnitřním životě Trojice aniž by ztratil svou osobní jedinečnost.⁶⁵

1.5.2 Láska a odpovědnost

Velkou část své intelektuální práce vykonal Wojtyła v roli člena katedry filozofie a později vedoucího katedry etiky Lublinské katolické univerzity, kde aktivně působil od října roku 1954 do roku 1961, kdy musel pro zaneprázdněnost v biskupském úřadě tuto činnost fakticky ukončit. Funkci vedoucího katedry etiky zastával sice celkem dvacet dva let, ale tento svůj úřad po svém jmenování arcibiskupem vykonával spíše jen symbolicky a čestně.⁶⁶

V roce 1960 vydal docent Wojtyła v nakladatelství Lublinské katolické univerzity svou knihu *Láska a odpovědnost*. Toto Wojtylovo dílo vychází z jeho pastorační praxe, kdy zjišťuje, že sexuální etika církve potřebuje rozvoj a novou interpretaci. Tehdejší církevní pohled na sexuální etiku pohlížel na manželskou sexualitu neosobně. Primární funkce manželství byla úzce vymezena účelem plození. Církev začátku šedesátých let nebyla vůbec připravena na nastávající sexuální revoluci. Téma lásky ve spojení se sexualitou nebylo správně chápáno ani akceptováno. Ve své knize však Wojtyła prezentuje manželskou etiku, která má jedinou normu, a tou je láska, v ní se nalézá jak rozměr plození, tak rozměr spojení. Při zpětném pohledu je možné tuto Wojtylovu práci vnímat

---

⁶⁴ Srov. tamtéž 61.

⁶⁵ Srov. tamtéž.

⁶⁶ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 141-144.

jako odvážnou, obsahující originální a objevný počin katolické etiky. Wojtyła se dotýká v té době ožehavých otázek a to zejména sexuálního pudu a jeho náboženské interpretace. Poukazuje na možnost překonání nebo proměnění sexuálního pudu láskou, přidává také otázky sexuální psychopatologie a pojetí sexuální čistoty. Zabývá se také rovnoprávností muže a ženy v manželství. Ve vzájemném sebedarování osob nachází klíč pro řešení otázek lidské sexuality a také problematické otázky antikoncepce. Wojtyłovo dílo *Láska a odpovědnost* vybízející k odpovědné lásce a manželské čistotě se stalo obranou křesťanského humanismu, který odpovídá na falešný humanismus své doby.⁶⁷

1.5.3 Osoba a čin

Wojtyłovo asi nejznámější a bezesporu nejrozsáhlejší vědecké dílo je kniha *Osoba a čin*. První texty toho velmi hutného díla psal Wojtyła během své účasti na zasedáních II. vatikánského koncilu v Římě. Dílo nebylo prakticky nikdy úplně dokončeno, zvláště poslední oddíl zůstává jen torzem. Přesto kniha v roce 1969 poprvé vyšla v Krakově a v dalších letech se dočkalo několika překladů do cizích jazyků.⁶⁸

Wojtyła, stejně jako u díla *Láska a odpovědnost*, vychází z analýzy praktické zkušenosti. Zabývá se analýzou činu, aby se na základě jeho poznání dopátral osoby. V prvním oddíle se zabývá otázkou volby metody zkoumání. Wojtyła volí fenomenologickou analýzu činu.

Petr Burda ve své disertační práci dílo prezentuje následujícím způsobem:

„V činu vidí průsečnici všech dynamismů člověka, nebo také plátno, na kterém se promítá vnitřní struktura člověka jako osoby. Jedním ze základních vztahů skutečného činu je nutnost vztahu vědomí a činu. S tím souvisí i skutečnost sebevědomí a posléze také sebepoznání. Nevyhýbá se ani otázce podvědomí. Uvědomuje si, že v člověku působí dva základní dynamismy, jeden aktivní a druhý pasivní. Vědomí, sebevědomí, sebepoznání je plně zapojeno v tom prvním. Bez aktivního dynamismu není člověk plně sám sebou.

V druhém oddíle je předmětem zkoumání transcendence osoby v činu. Klíčovou otázkou je zde skutečnost svobody člověka, jeho svobodná vůle. Ta souvisí i s možností volby. A právě zde vstupuje do středu zájmu skutečnost transcendence. Na jakém základě člověk volí jako osoba? Wojtyła je přesvědčen, že osoba volí sebe, sebe-determinuje, sebe-konstituuje a sebe-realizuje na základě pravdy o dobru člověka. Pravda o dobru člověka pak v sobě nese i rozměr povinnosti, který se posléze v člověku manifestuje jako

---

⁶⁷ Srov. BURDA Petr: op. cit, 46-47.

⁶⁸ Srov. tamtéž, 116.

odpovědnost. Zde hraje zásadní roli svědomí, jako receptor pravdy o dobru člověka. Tím, že osoba volí v pravdě své dobro, se projevuje její vztah k objektivní pravdě a tedy i její duchovnost.

Třetí oddíl se zabývá integrací osoby v činu. Právě pravda, transcendence a duchovnost osoby, utváří jednotící faktor osoby. Člověk je plně sám sebou v této vnitřní integrální jednotě všech svých dynamismů a struktur, a to jak somatických, tak i psychických.

V posledním oddíle se autor zabývá otázkou participace. Načrtává skutečnost lidské intersubjektivnosti a také skutečnost solidarity v rámci lidského společenství. Bez participace a solidarity se člověk nemůže plně seberealizovat.⁶⁹

Wojtylova práce sleduje ambiciózní záměr, chce totiž smířit filosofii bytí s filosofii vědomí v jednotnou koncepci člověka. Autor usiluje o filosofickou důslednost, k argumentaci nepoužívá texty z Písma, čímž se snaží dát prostor k širší filosofické diskusi. V roce 1970 Lublinská katolická univerzita organizovala odbornou diskusi nad dílem Karola Wojtyly *Osoba a čin*. Na námitky proti tomuto dílu Wojtyla odpovídal v roce 1976 knihou *Osoba: Subjekt a komunita*. V sedmdesátých letech publikoval celou řadu menších studií, ve kterých se snažil rozvést především poslední, nikdy nedokončenou, kapitolu svého díla *Osoba a čin*.⁷⁰

---

⁶⁹ BURDA Petr: op. cit., 116-117.

⁷⁰ Srov. tamtéž 116.

2 Teologická antropologie Jana Pavla II.

Po krátkém pontifikátu a náhlém úmrtí papeže Jana Pavla I. byl krakovský arcibiskup a kardinál Karol Wojtyła dne 16. října 1978 v konkláve zvolen papežem a přijal jméno Jan Pavel II.⁷¹ První kapitola zmapovala, vzhledem k tématu této práce, život a formaci tohoto velkého muže polské církve. Následující druhá kapitola se zabývá pro tuto práci stěžejním tématem teologicko–antropologických tezí v učení papeže Jana Pavla II. Jak ukázala již první, takzvaná „programová“ encyklika nového papeže s názvem *Redemptor hominis*, bude křesťanská antropologie velkým tématem jeho více jak pětadvacetiletého pontifikátu.⁷²

Povaha této diplomové práce vyžaduje, aby se v této kapitole papežovy teologicko–antropologické teze konfrontovaly i s tezemi jiné koncepce teologické antropologie, což bude v našem případě s myšlenkami papežova současníka teologa Karla Rahnera a kolektivu současných teologů Gilfreda Marenga, Javierera Pradesa a Angela Scoli.

Slovo důstojnost a pojem důstojnost člověka je v nadpisu této práce a tato její druhá kapitola je zcela zasvěcena teologicko–antropologickým tezím, které se důstojností člověka zabývají. Úvodem se proto zastavíme u stručného výkladu pojmu důstojnost, jak ho chápe dnešní svět, dnešní církve a poté jak ho ve svém díle pojímá papež Jan Pavel II.

Je možné konstatovat, že pojem „důstojnost“ není ve slovnících jak teologických, tak profánních příliš zastoupen. Ottův slovník naučný pojednává, dnes již poněkud archaickým jazykem, v několika heslech o důstojnosti následovně:

„[Důstojnost] jest tolik, jako zasloužilost, hodnost, cena osobní, vážnost (v chování), ve smyslu konkrétním i úřad čestný. [Důstojný] tolik jako stálý, věrný (kdo dostojí svému slovu), dále vážný, zasloužilý, hodný něčeho vůbec a cti zvláště. Odtud vyskytuje se [Důstojnost] (reverendus) jako titul nižšího duchovenstva. Vele důstojný (admodum reverendu), titul kanovníkův katedrálních atd., vysoce důstojný (amplissimus), titul praelátův, opatův, nejvýše důstojný, nejdůstojnější (reverendissimus) titul biskupů atd.“⁷³

V chápání Ottova slovníku je tedy důstojnost člověka vnímána v závislosti na jeho postavení ve společnosti, nebo také na jeho osobní či morální integritě. U výkladu posledního hesla je důstojnost chápána jako součást oslovení, či úcty k určité službě.

⁷¹ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 255.

⁷² Srov. tamtéž 288.

⁷³ Kolektiv autorů: Důstojnost, in: Ottův slovník naučný, 8. díl, Praha: Paseka, 1997, 229.

V encyklopedii Diderot je tento pojem popsán následovně: „Důstojnost je etická kategorie, zdůrazňující vědomí člověka o významu člověka a o významu jeho práv ve společnosti.“⁷⁴ U obou slovníkových citací nenacházíme explicitní definici důstojnosti člověka, jako nezczitelnou hodnotu danou každému člověku do vínku. V citaci z encyklopedie Diderot však nacházíme náznak této definice, jak ji uvádí ve svém učení filozof Emanuel Kant když říká: „Být člověkem znamená samo o sobě důstojnost, neboť člověk nemůže být nikým použit jako pouhý prostředek, nýbrž musí být vždy použit zároveň jako cíl. V tom tkví důstojnost osobnosti, která ho pozdvihuje nad ostatní bytosti.“⁷⁵ V učení tohoto filozofa osmnáctého století nacházíme definici lidské důstojnosti, která spočívá v jeho samotném lidství a nikoli v jeho postavení ve společnosti či jeho zásluhám nebo schopnostem.

Od stručného nástinu definic důstojnosti v profánních pramenech přejdeme nyní k pramenům teologickým a podívejme se, jak o tomto pojmu pojednává Katechismus katolické církve, který můžeme označit za reprezentativní vzorek současné teologické práce. Katechismus, jakožto oficiální učení katolické církve, jasně garantuje důstojnost každého člověka bez rozdílu, když říká: „Lidský jedinec má osobní důstojnost, protože je Božím obrazem; člověk není jen něco, nýbrž někdo. Je schopen se poznávat, být svým pánem, svobodně se dávat a vstupovat do společenství s jinými osobami; milostí je povolán do společenství se svým Stvořitelem, aby mu odpovídal vírou a láskou; to za něho nikdo nemůže udělat.“⁷⁶

Z množství teologicko–antropologických tezí, kterými se Karol Wojtyła a později papež Jan Pavel II. zabýval, není jednoduché v několika větách zformulovat jeho pojetí lidské důstojnosti. Je zřejmé, že se nikdy neliší od oficiálního učení církve, naopak, že se ho snaží dále rozvinout a zároveň se v diskusi názorově utkat s ideovými protivníky. Domnívám se, že nejlépe vystihující je prohlášení: „Osoba je bytost, která může být odpovídajícím způsobem posuzována jedině láskou. Vůči nějaké osobě jsme spravedliví tehdy, jestliže ji milujeme. To platí pro Boha jako pro lidi. Láska k osobě vylučuje, aby s ní bylo nakládáno jako s předmětem požitku.“⁷⁷ V této citaci nacházíme, jak rozvedení a naplnění výše uvedené teze Emanuela Kanta, tak i učení katechismu. Papežovo učení o člověku a jeho důstojnosti stojí na tezi lásky, která určuje a potvrzuje důstojnost každého

---

⁷⁴ Kolektiv autorů: Důstojnost, in: Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích, 2, c/f. Praha: Diderot, 1999, 313.

⁷⁵ STÖRIG Hans Joachim: Malé dějiny filosofie, Praha: Zvon, 1996, 308.

⁷⁶ Katechismus katolické církve, Praha: Zvon 1995; čl. 357.

⁷⁷ JAN PAVEL II.: Překročit práh naděje, op. cit., 174.

jedinice. Realizace svobody každé lidské osoby bez rozdílu je vztah lásky k Bohu i lidem, ve kterém se člověk daruje, realizuje a nachází své sebepotvrzení.⁷⁸

Chceme-li porovnat tuto papežovu tezi s jinou teologickou koncepcí, nabízí se učení papežova současníka Karla Rahnera, který potvrzení lidské důstojnosti nachází zejména v partnerství člověka vůči Bohu. Člověk je závislý na Bohu, je jeho tvorem, ale zároveň jako jediný ze stvoření je jím dialogicky oslovitelný. Ve své svobodě, kdy může člověk tento dialog odmítnout, zakouší svou personalitu. Milostí svého sebesdílení je Bůh blízko člověku. Lidská osoba tak může zakoušet tajemství své nadpřirozené a povznesené důstojnosti.⁷⁹

2.1 Člověk jako tvor stvořený podle Božího obrazu

Téma člověka v optice obrazu a podoby s Bohem je jádrem celé teologické antropologie. II. vatikánský koncil zvolil tuto kategorii jako základní hermeneutický princip křesťanského pohledu na člověka.⁸⁰ Papež Jan Pavel II. se ve svých katechezích o člověku i v některých encyklikách touto nosnou tezí často zaobíral a z ní vycházel. Nyní se jí proto budeme obšírněji věnovat. Zvláštní pozornost budeme věnovat těm tezím, které jsou v myšlení papeže typické, ale nejsou zcela obvyklé v oficiálních dokumentech.

2.1.1 Stvoření

Papež ve svém učení o stvoření člověka komentuje oba biblické texty týkající se tohoto tajemství. Začneme mladším „elohistickým“ textem Písma, který papež považuje za zralejší co se týče obrazu Boha i člověka. Člověk je v tomto vyprávění stvořen společně s viditelným světem. Písmo však člověka nepřipodobňuje ostatním tvorům, ale Bohu. Papež proto dochází k závěru, že je nemožné omezit člověka pouze na stvořený svět. Bůh prohlašuje celé stvoření za dobré, v čemž papež spatřuje základní bod pro antropologii i etiku.⁸¹ Bůh se v Genezi zjevuje především jako Stvořitel, který povolává k existenci z ničeho. Papež nachází pro tuto jeho činnost zásadní motivaci a tou je láska.

U staršího „jahvistického“ textu papež poukazuje zejména na stvoření člověka z prachu země, kdy mu Hospodin vdechuje dech života. Člověk se tak stává živou bytostí a Hospodinův dech ho odlišuje od ostatních tvorů. Hospodin však dává také zákon, jehož překročení je trestáno smrtí. Člověk do této chvíle o smrti nic neví. Papež smrt popisuje

---

⁷⁸ Srov. tamtéž 174-175.

⁷⁹ Srov. RAHNER Karl, VORGRIMEMLER Herbert: Teologický slovník, Praha: Zvon, 1996, 55-56. Též RAHNER Karl: Mensch, Systematische Darstellung, in Sacramentum mundi, Theologisches Lexikon für die Praxis, Dritter Band, Freiburg im Breisgau: Herder, 1969, 408-417.

⁸⁰ Srov. Gaudium et spes, čl. 10-22.

⁸¹ Srov. JAN PAVEL II.: Teologie Těla, Praha: Paulínky, 2006, 30.

jako radikální antitezi všeho, čím byl člověk vybaven a obdarován. Člověku byla dána alternativa mezi životem a smrtí.⁸²

2.1.2 Jako muže a ženu je stvořil

Bůh tvoří člověka jako muže a ženu a označuje toto stvoření jako velmi dobré. Papež v této souvislosti poukazuje na skutečnost, že člověk se stává Božím obrazem ne pouze na základě svého lidství, ale také na základě společenství osob, které muž a žena vytvářejí. Papež z písma odvozuje, že žena je stvořena pro muže a muž pro ženu. Člověk se stává Božím obrazem ne v osamocení, ale v momentu společenství. Vše je dovršeno požehnáním k plodnosti.⁸³ Muž má přilnout ke své ženě tak, že vytvoří jeden celek. Papež v této plodné intimitě vidí návrat do prvopočátku, kdy při stvoření byl člověk jednou osobou. Oba jedinci se vracejí k jednotě lidství, kdy mohou prožívat prvotní samotu člověka před Bohem. Papež v každém takovémto spojení muže a ženy vidí obnovu tajemství stvoření, které je pramenem tajemství reprodukce.⁸⁴

2.1.3 Podíl člověka na stvořitelském díle

Jak již bylo řečeno výše, vnímá papež celé stvoření jako plod Boží lásky, jako dar člověku a člověka jako dar celému stvoření.⁸⁵ Člověku je dáno, aby pojmenoval všechny tvory a tak si uvědomil svou nadřazenost nad ostatním stvořením.⁸⁶ Člověk dostává od Hospodina příkaz, aby si podmanil zemi a jí vládnul. Papež v těchto epizodách shledává, že tělo, které člověk při stvoření dostává, mu umožnilo poznat sebe sama, své určení, ale i svou samotu před Bohem, jak o ní byla zmínka v předchozím odstavci. Díky tělu může člověk pracovat, obdělávat a přeměňovat zemi, protože nikdo jiný z tvorů toho není schopen. Člověk skrze tuto schopnost objevuje smysl své tělesnosti.⁸⁷

2.2 Boží obraz poničený hříchem a obnovený v Kristu

Boží obraz v člověku se zjevuje v jeho svobodě. Papež první okamžik lidské svobody spatřuje ve chvíli, kdy u stromu poznání dobra a zla je mu umožněno chápat a přijímat Boží přikázání. Člověku nepřísluší rozhodovat o dobru a zlu, to je věc Boha. Papež v Božím zákoně nenachází omezení lidské svobody, ale naopak její rozvinutí. Jedině Bůh dokonale zná, co je pro člověka dobré a veden láskou k němu mu to předkládá v přikázáních.⁸⁸

---

⁸² Srov. tamtéž 48-50.

⁸³ Srov. tamtéž 57-61.

⁸⁴ Srov. tamtéž 62-65.

⁸⁵ Srov. tamtéž 77.

⁸⁶ Srov. tamtéž 42.

⁸⁷ Srov. tamtéž 46-47.

⁸⁸ Srov. JAN PAVEL II.: Encyklika Veritatis splendor, Praha: Zvon, 1994, čl. 35.

Člověk, stvořený k Božím obrazu je od počátku ve stavu nevinnosti. Hospodin ho přivádí ke stromu dobra a zla a uzavírá s ním první smlouvu. Člověk smlouvu porušuje a dostává se do stavu hříšnosti, který je novou dimenzí lidské existence. Dostává však první přísliby vykoupění a začíná žít v teologické perspektivě vykoupění. Papež od tohoto okamžiku vidí člověka jako subjekt a spolutvůrce historie spásy.⁸⁹

Viditelný svět, který je jako dobrý stvořen pro člověka, byl hříchem podroben smrti a nicotnosti. Papež v této souvislosti konstatuje, že dobro pro člověka má svůj původ v moudrosti a lásce. Svě původní napojení na tuto moudrost a lásku může svět i člověk objevit pouze v Ježíši Kristu, Synu Božím, kterého Otec posílá, aby znovu navázal prvním člověkem přetržený svazek s Bohem. Právě ve vykoupění světa spatřuje papež tajemství lásky, skrze které se obnovuje celé stvoření. Kristus, člověk a Syn Boží učinil za dost otcovské lásky Boha, která se již od začátku projevovala v tom, že darovala člověku všechno bohatství světa a učinila ho jen o málo menším než jsou andělé.⁹⁰ Explicitně papež o vykoupění říká: „V tajemství vykoupění člověk znovu dochází svého výrazu, určitým způsobem je znovu stvořen. Ano, znovu stvořen!“⁹¹

K této a předešlé kapitole, které obě pojednávají o člověku jako Božím obrazu a vzájemně propojují starozákonní a novozákonní antropologii, přidejme také několik tezí, kterými budeme toto papežovo učení porovnat s jinou teologickou koncepcí. Pro účely této práce nám poslouží antropologie současných teologů Gilfreda Marenga, Javiera Pradesa a Angela Scoli, jak ji vyjádřil v jednom díle souboru teologických příruček *Amateca* pod názvem *La persona umana. Antropologia teologica*.⁹² Jejich učení o člověku, stvořenému k Božím obrazu vychází z tvrzení, že člověk je Božím obrazem úplně ve všem, co tvoří jeho základní konstituci. Tu tvoří vztah ke světu, druhému člověku i Bohu. Stejně jako papež pak docházejí k názoru, že lidská existence je srozumitelná jedině v jejím vztahu k Bohu. S tímto napojením na Boha je spjato i povolání člověka, který je jako Boží obraz stvořen k neporušitelnosti a nepomíjivosti. Tuto Boží podobnost však člověk ztrácí z iniciativy Zlého, kterému člověk neodolá a ztrácí prvotní spravedlnost, svatost, integritu i nesmrtelnost. Obraz Boží tedy v člověku není ve své celistvosti naplněn, člověk ustrnul v rozporu, kdy nedošel svého cíle a Boží obraz v sobě zastínil lží. Boží dílo v něm je

---

⁸⁹ Srov. JAN PAVEL II.: Teologie Těla, op. cit., 36-39.

⁹⁰ Srov. JAN PAVEL II.: Encyklika Redemptor hominis, Praha: Zvon, 1996, čl. 8,9.

⁹¹ Tamtéž, čl.10.

⁹² SCOLA Angelo, MARENGO Gilfredo, LÓPEZ Javier Prades: La persona umana. Antropologia teologica, Milano: Jaca Book-AMATECA, 2000.

znetvořeno, jeho bytí začíná vykazovat nedostatek.⁹³ Ve Starém zákoně poznáváme jedinečnost člověka skrze jeho vztah k Bohu, v Novém zákoně je tato představa upřesněna jako stav synovství, který se ve své plnosti zjevuje v Kristu. V něm poznáváme, že člověk má žít s Bohem ve vztahu synovství. V celém zjevení nacházíme zvláštní jednotu v pojetí člověka jako Božího obrazu a zároveň syna. V osobě Krista se tato jednota jasně zjevuje.⁹⁴ On jediný je spravedlivý a přináší ospravedlní těm, kteří sdílí jeho život.⁹⁵

2.3 Zakotvení lidské důstojnosti v Ježíši Kristu, Synu Božím

Téma zakotvení důstojnosti člověka v osobě Ježíše Krista je v papežových dílech silně akcentováno. Hned svoji první, takzvanou programovou, encykliku *Redemptor hominis* věnuje právě tomuto tajemství. Z této encykliky také budeme čerpat zásadní tématické teze, které papeže provázejí celým jeho následným pontifikátem.

2.3.1 Zakotvení lidské důstojnosti v osobě Vykupitele

V Kristu papež spatřuje základní odpověď na touhu každého člověka i celého světa. Kristus plně zjevuje člověka jemu samému. V tajemství vykoupení objevuje člověk svou velikost, důstojnost a hodnotu svého lidství. Papež se pozastavuje nad cenou každého jednoho člověka v Božích očích, pro kterého, jak opěvuje velikonoční chvalozpěv, přišel vykupitel tak vznešený a mocný. Bůh dává svého Syna, aby žádný člověk nezahynul.⁹⁶

Papež v souladu s koncilem konstatuje, že Kristus se svým vtělením jistým způsobem spojil s každým člověkem. V učení papeže nejde o nějakého abstraktního člověka, ale vždy o konkrétního historického člověka, který se rodí jako neopakovatelná osobnost milovaná a vykoupená Bohem, v němž nacházíme Boží obraz a jeho podobu.⁹⁷

2.3.2 Zakotvení lidské důstojnosti v církvi, jako v mystickém těle Kristově

Papež vyzývá církev, aby neopouštěla člověka, jehož osudy jsou neoddelitelně spojeny s Kristem. Člověk se má stát první a základní cestou církve, která je v Kristově duchu a vede skrze tajemství vtělení a vykoupení. Církev musí usilovat o „zlidštění“ života všech lidí a chránit jejich důstojnost. Církev, přes své slabosti, musí následovat svého Mistra a Pána, který je mluvčím a obhájcem člověka před svým Otcem i před tímto světem. Vždyť Kristus stojí již více jak dva tisíce let po boku odsouzených pro pravdu a jde s nimi i na smrt. Církev, tvořící součást lidských dějin, musí Spasitele v tomto úsilí

---

⁹³ Srov. SCOLA Angelo, MARENGO Gilfredo, LÓPEZ Javier Prades: op. cit., 141-151.

⁹⁴ Srov. tamtéž 146-151.

⁹⁵ Srov. tamtéž 291-317.

⁹⁶ Srov. JAN PAVEL II.: Encyklika *Redemptor hominis*, op. cit., čl.10.

⁹⁷ Srov. tamtéž, čl. 12.

následovat.⁹⁸ Církev se podle papeže musí snažit hledět na člověka pohledem samotného Krista a ve spojení s jeho Duchem být nositelem spravedlnosti, lásky a lidské důstojnosti. Církev má následovat Krista, který nepřišel, aby si nechal sloužit, ale aby sám sloužil.⁹⁹

2.4 Eucharistie a Církev. Uchování lidské důstojnosti

Tématu eucharistie a církve, které je s otázkou důstojnosti člověka neoddělitelně spjato¹⁰⁰, se papež obšírně věnuje ve své encyklice *Ecclesia de Eucharistia* ze 17. dubna 2003. Z jejího textu budeme nyní vycházet.

Papež učí, že v Eucharistii, ve svátostném zpřítomnění oběti kříže, stále pokračuje Kristovo vykupitelské dílo. Církev dostala od Pána nejcennější dar, kdy Kristus nám odevzdal sám sebe, své lidství i celé své dílo spásy. To co vytrpěl pro všechny lidi, trvá až dodnes. Poté co dovršil naše vykoupění, které je pro lidstvo i každého člověka rozhodující, zanechal člověku způsob jak se na něm osobně podílet. Každý věřící se může spolupodílet na díle vykoupění. Papež v této souvislosti vybízí k adoraci Kristovy lásky člověku, která nezná míru a vydává se až do krajnosti¹⁰¹ Toto neustálé zpřítomnění Spasitelovy oběti je zdrojem smíření, které Kristus získal jednou provždy pro lidi všech dob.¹⁰²

Pokud člověk žije z Eucharistie, je již účasten plnosti věčného života po smrti. V Eucharistii dává Kristus člověku záruku, že pokud bude jíst jeho tělo a pít jeho krev, bude vzkříšen a mít život věčný.¹⁰³

Pouto člověka ke Kristu získané skrze křest se obnovuje a potvrzuje skrze účast na eucharistické oběti. Nejen, že každý člen církve přijímá Krista, ale je Kristem také přijat a žije v přátelství s ním. Tímto spojením s Kristem se církev stává „svátostí“ pro lidstvo, aby byla znamením a nástrojem spásy.¹⁰⁴ Pokud církev slaví eucharistii, a to i na sebemenším a vzdáleném místě, slouží ji na oltáři světa, zahrnuje do jejího slavení veškeré stvoření a spojuje nebe a zemi. Při slavení Eucharistie, ve svrchovaném úkonu chvály, Kristus, věčný Velekněz, skrze službu církve vrací Stvořiteli, celé vykoupené stvoření.¹⁰⁵

---

⁹⁸ Srov. tamtéž.

⁹⁹ Srov. tamtéž, čl. 18.

¹⁰⁰ Srov. tamtéž, čl. 20.

¹⁰¹ Srov. JAN PAVEL II.: Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, čl. 11.

¹⁰² Srov. tamtéž, čl. 12.

¹⁰³ Srov. tamtéž, čl. 18.

¹⁰⁴ Srov. tamtéž, čl. 22.

¹⁰⁵ Srov. tamtéž, čl. 8.

2.5 Důstojnost lidské osoby jako společné dobro celého společenství svatých

Během svého bezmála sedmadvacetiletého pontifikátu papež Jan Pavel II. blahorečil 1338 osob a 482 osob kanonizoval. Ve dvoutisícileté historii církve je to bezprecedentní množství osob, které pozvedl jako lidské vzory ke slávě oltáře.¹⁰⁶ Papež se snaží na životě lidí, kteří žili obyčejný lidský život ukázat, že nejen každý křesťan, ale i každý člověk je povolán ke svatosti a má být spasen. Všichni svatí a zejména Panna Maria, podle papeže, vynikají jako výjimečný vzor nového lidství. V jejich osobách papež vidí cíl, k němuž se každý člověk bez rozdílu má ubírat.¹⁰⁷

2.5.1 Matka Boží

Matka Boží a úcta k ní byla papeži Janu Pavlu II. vždy blízká a tato skutečnost se projevovala již od prvních okamžiků jeho pontifikátu.¹⁰⁸ Téměř v každém svém oficiálním dokumentu papež Mariinu osobu zmiňuje. Pro účely této kapitoly však vyjdeme z jeho encykliky *Redemptoris Mater* z 25. března 1987, ve které papež systematicky definuje své mariologické teze.

2.5.1.1 Mariin podíl na vykupitelském díle

Maria, jako matka Vykupitele, má nezastupitelný podíl na vykoupení člověka. V Mariině lůně se stal Boží Syn člověkem. Věčné Slovo přijalo v jednotě své osoby skrze ni lidskou přirozenost.¹⁰⁹ V otcově vykupitelském díle má Maria od věčnosti zvláštní místo. Boží posel ji v Nazaretu nazývá „milostiplnou“ a „požehnanou mezi ženami“. V tomto Mariině požehnání vidí papež požehnání pro všechny lidi, které je skrze Ježíše Krista vyléváno na lidské dějiny. Maria však toto požehnání zakouší v plné a zvláštní míře.¹¹⁰ V tajemství vtělení se naplňují příslibení, které lidstvo dostává po prvotním hříchu. Její potomek má zasáhnout zlo přímo v jeho kořeni. Maria stojí uprostřed zápasu, který doprovází dějiny spásy.¹¹¹ Ve víře překonává všechny překážky a bolesti. Věřící a odevzdává se Bohu, plně se mu podřizuje. Právě touto svojí vírou v okamžiku, kdy stojí pod křížem, má Maria účast na tajemství sebezmaření svého Syna a na jeho vykupitelské smrti. Co panna Eva svou neposlušností zauzlila, panna Maria svou vírou rozuzlila. Proto

¹⁰⁶ Srov. ZASADIL Jan: Pontifikát Jana Pavla II. v datech a číslech, <http://tisk.cirkev.cz/ze-zahranici/pontifikat-jana-pavla-ii-v-datech-a-cislech/>, (7. 7. 2011).

¹⁰⁷ Srov. JAN PAVEL II.: Povolání ke svatosti, promluva při Slavnosti všech svatých 1. listopadu 2001, <http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=1007>, (7. 7. 2011).

¹⁰⁸ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 256.

¹⁰⁹ Srov. JAN PAVEL II.: Encyklika *Redemptoris Mater*, Praha: Zvon, 1995, čl. 4.

¹¹⁰ Srov. tamtéž, čl. 8.

¹¹¹ Srov. tamtéž, čl. 11.

ve srovnání s Evou, jejíž prostřednictvím přišla smrt, je Maria nazývána od církevních otců matkou živých.¹¹²

2.5.1.2 Maria matka živých

Papež do souvislosti s Božím otcovstvím staví duchovní mateřství, které se u Panny Marie projevuje starostlivou péčí o lidi. Maria vychází vstříc potřebám člověka a to, jak papež ukazuje na příběhu svatby v Káni galilejské, i konkrétním potřebám lidského nedostatku. Maria se staví mezi Syna a lidi, je prostřednicí ze své pozice matky. Její prostřednictví je však zcela zaměřeno na Krista a má přispět k projevení jeho spasitelné moci. Všechny tyto teze však nacházejí své naplnění a potvrzení až u paty kříže. V tajemství Velikonoc, které se týká jak jednotlivce, tak celého lidstva, odevzdává Ježíš Marii za matku Janovi. Dle učení papeže i církevních otců je v tomto okamžiku Maria dána člověku, každému a všem za matku. Toto Mariino „nové“ mateřství papež vykládá jako plod „nové lásky“, která jako její účast na vykupitelské lásce Synově dozrává pod křížem.¹¹³

2.5.1.3 Maria – první z vykoupěných

Maria, neposkvrněná panna, která byla ochráněna jakékoliv dědičné viny, je s tělem i duší vyzdvižena do slávy nebe. V tomto tajemství se na Marii definitivně naplňují účinky prostřednictví Krista, který je vykupitel světa. V tomto tajemství je obsažena víra církve, že Maria je s Kristem nerozlučně a jedinečným způsobem spojena. Maria, která je uctívána jako královna všeho tvorstva, nazvala sebe samu služebnicí Páně a byla ve své službě věrna až dokonce. Papež z tohoto faktu odvozuje, že dokonale dosáhla královské svobody, kdy sloužit znamená kralovat. Tak zůstává stále spojena se svým Synem ve slávě a očekává dovršení plnosti času, kdy všechno bude sjednoceno v jeho Synu.¹¹⁴ Maria, žena z Nazareta, je již oslavena, překročila práh mezi vírou a patřením na Boha tváří v tvář. Pro dosud putující je tak „hvězdou mořskou“, ke které pozvedají oči a dovolávají se její mateřské lásky.¹¹⁵

2.5.2 Svatí

Na příkladu tří svatých či blahoslavených, které papež Jan Pavel II. během svého pontifikátu povýšil k úctě oltáře, si nyní ukažme, jak u nich papež objevuje vynikající lidskou důstojnost. Dva z nich mu byli osobně velmi blízcí a třetí je dcerou českého

---

¹¹² Srov. tamtéž, čl. 18-19.

¹¹³ Srov. tamtéž, čl. 21-24.

¹¹⁴ Srov. tamtéž, čl. 41.

¹¹⁵ Srov. tamtéž, čl. 6.

národa. V následujících odstavcích pomineme životopisná data světců, ale budeme se spíše soustředit na argumenty podporující téma této práce. Společným tématem je vždy následování Krista a bytostné přimknutí se k němu.

2.5.2.1 Sv. Maxmilián Kolbe

Sv. Maxmilián Kolbe, kněz a řeholník byl papežem Janem Pavlem II. kanonizován 10. října 1982. Tento světec druhé světové války zemřel v hladové komoře koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau, když nabídl svůj život výměnou za život otce rodiny, jednoho z deseti vězňů, kteří byli odsouzeni k smrti hladem za to, že z tábora předtím jeden vězeň utekl.¹¹⁶

Karolu Wojtylvy, pozdějšímu papeži Janu Pavlu II. osobní svědectví Maxmiliána Kolbeho velmi imponovalo už od mládí. Kolbe byl pro papeže vzorem výzvy ke svatosti v radikalitě své lásky. Člověkem moderní doby, který zůstal Kristu věrný obětováním svého života a ještě posloužil bližním jako zdroj naděje a pomoc k důstojné smrti. V době jeho kanonizace byla vedena polemika, zda Kolbeho označit za mučedníka pro Krista nebo „pouze“ za vyznavače Krista. Odborná komise namítala, že nesplňuje tradiční kritéria mučednictví, přestože zemřel hrdinskou smrtí. Papež tuto otázku nakonec rozhodl silou své autority, když slavnostně prohlásil Kolbeho mučedníkem. Toto prohlášení je možné vnímat jako důležitý krok v oblasti teologické antropologie. Z papežova prohlášení totiž vyplývá, že systematická nenávisť k člověku a pošlapávání jeho důstojnosti je zároveň nenávisť vůči křesťanské církvi potažmo Bohu.¹¹⁷

2.5.2.2 Bl. Matka Tereza z Kalkaty

Matka Tereza z Kalkaty, misionářka a řeholnice byla vyhlášena blahoslavenou papežem Janem Pavlem II. 19. října 2003. Tato blahoslavená v roce 1946 opustila loretánský klášter a začala se věnovat nejchudším a umírajícím. V roce 1949 založila v Kalkatě kongregaci Misionářek milosrdenství. Pod jejím vedením kongregace zakládala útulky pro umírající, sirotky a opuštěné děti, budovala nemocnice a školy. Během několika let se jí podařilo položit základy velkému humanitárnímu dílu. Absolvovala řadu cest po světě a využívala své popularity k setkáváním s významnými osobnostmi a tím k podpoře charitativní práce své kongregace. Byla neohroženou šířitelkou křesťanských hodnot.¹¹⁸

---

¹¹⁶ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 443.

¹¹⁷ Srov. tamtéž 443-444.

¹¹⁸ Srov. ALLEGRI Renzo: Matka Tereza stručný životopis, <http://www.vira.cz/Texty/Knihovna/Matka-Tereza-strucny-zivotopis.html>, (7. 7. 2011).

Papež Jan Pavel II. si byl s touto řeholnicí duchovně velmi blízko. Jak sám řekl, intuitivně si s ní rozuměl. Její život ilustruje to, co papež celý svůj pontifikát hlásal. Nacházel v ní opravdovou lidskou velikost, která směřuje mimo sebe a vede k chudým, jejími slovy ke Kristu, který je ve „zneklidňující masce“.¹¹⁹ V homilii při její beatifikaci papež vyzdvihl její cestu lásky, ve které následovala Krista a stala se služebnicí. Šla cestou, která překračuje lidskou logiku, byla služebnicí Krista a to za všech okolností. Dávala, aniž by počítala, dávala až to bolelo, radikálně následovala Krista. Touha Boha po člověku se zrcadlila v jejím srdci. Tato Boží láska byla její silou, když spěchala do všech koutů světa, aby pracovala pro záchranu nejchudších z chudých.¹²⁰

2.5.2.3 Sv. Zdislava z Lemberka

Sv. Zdislava z Lemberka, byla vzorná manželka, matka a Boží divotvůrkyně, kterou papež Jan Pavel II. prohlásil za svatou 21. května 1995. Urozená žena 13. století byla manželkou Havla z Lemberka, blízkého důvěrníka krále Václava I. a matka čtyř dětí. Její rodina byla vzornou domácí církví a příkladem křesťanských ctností. Zemřela v mladém věku kolem třiatřiceti let v pověsti svatosti.¹²¹

Papež, stejně, jak tomu bylo i u předchozích dvou světců, obdivoval u sv. Zdislavy mimořádnou schopnost obětovat se pro druhé. Sama sebe po vzoru Krista učinila darem. Tato její životní oběť se dle papeže projevovala na příkladnosti jejího rodinného života, její věrnosti a zejména na poli charitativním v její příkladné službě trpícím a umírajícím. Papež Zdislavu označil hrdinkou lásky, která je po vzoru Panny Marie symbolem lásky a něhy.¹²²

2.5.3 Úkol a poslání křesťanů

Z výše uvedeného učení papeže Jana Pavla II. jasně vyniká jedna skutečnost, která se jako nit' táhne tematikou důstojnosti člověka. Touto skutečností je bytostné napojení člověka na Božího Syna Ježíše Krista. Společenství svatých a zvláštním způsobem Matka Boží Maria toto pouto dokázaly utvrdit již na tomto světě a nyní ho v plnosti zakoušejí v Boží blízkosti. V této kapitole se budeme nyní zabývat otázkou, jakou úlohu v tomto ději mají plnit křesťané a putující církve.

---

¹¹⁹ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 809-810.

¹²⁰ Srov. JAN PAVEL II.: Vzdejme díky této drobné ženě, homilie během beatifikace Služebnice Boží Terezy z Kalkaty, <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=59>, (7. 7. 2011).

¹²¹ Srov. Úřad pro liturgické slavnosti papeže: Liturgická kniha vydaná u příležitosti pastorační návštěvy Jana Pavla II. v ČR v roce 1995; Vatikán: Vatikánská tiskárna 1995, 24.

¹²² Srov. JAN PAVEL II.: Homilie při příležitosti svatořečení Jana Sarkandra a Zdislavy z Lemberka, in: Návštěvy Jana Pavla II. u nás, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, 58-59.

Výše jsme již pojednali o tajemství, kdy se Kristus svým vtělením spojil s každým člověkem. Papež v této souvislosti vyzývá každého člena církve, aby toto spojení pomáhal u všech lidí neustále uskutečňovat a obnovovat. Každý člověk má mít možnost najít Krista, aby s ním mohl jít jeho cestou života a tak objevovat pravdu o sobě i o okolním světě. V tom papež shledává cestu církve i každého člověka.¹²³

Obširněji se papež o tomto úkolu církve zmiňuje ve svém posynodním apoštolském listě *Christifideles laici* z 30. prosince 1988. Přesto, že je tento list věnován povolání a poslání laiků v církvi a v dnešním světě, zdají se být zde uvedené teologicko-antropologické teze univerzálně platné pro celou církev i každého křesťana.

2.5.3.1 Povolání ke službě v díle spásy

Důstojnost křesťana se v plné míře ukazuje v důstojnosti jeho povolání. Každý křesťan bez rozdílu je povolán ke svatosti. Toto povolání má své kořeny ve křtu, kdy je člověk svátostně přičleněn ke Kristu a je úzce spojen s posláním a odpovědností církve při práci na „vinici Páně“. Tato důstojnost dělníků je náročná, ale nepřekonatelně čestná, neboť je to účast na Kristově díle spásy.¹²⁴

2.5.3.2 Křesťan ve službě obhajoby lidské důstojnosti

Církev je v síle Ducha služebnicí lidí. Pomáhá člověku objevovat smysl jeho existence a bytí. Člověk spojený skrze vtělení a tajemství vykoupení s Kristem stojí ve středu zájmu církve. Tato osobní důstojnost je základem rovnosti všech lidí. Církev musí pracovat na svém úkolu objevovat a hájit nedotknutelnou důstojnost každého člověka bez rozdílu. Každé porušení lidské důstojnosti církve vnímá jako urážku Boha, Stvořitele člověka. Proto má církev neúnavně bojovat o základní právo člověka a to je právo na život. Papež vidí člověka jako subjekt tohoto práva ve všech fázích svého vývoje i životních situacích. Každý křesťan, ať je na jakémkoli místě, je povolán být ve službě životu.¹²⁵

2.6 Uplatnění a potvrzení lidské důstojnosti

Až doposud byla celá druhá kapitola této práce zasvěcena základním momentům zakotvení teologické antropologie Jana Pavla II. v tajemství Krista a jeho církve. V následující podkapitole se nyní zaměříme na papežova východiska obhajoby lidské důstojnosti v některých aspektech lidského bytí, které člověka na tomto světě provázejí.

---

¹²³ Srov. JAN PAVEL II.: Encyklika *Redemptor hominis*, op. cit., čl. 13.

¹²⁴ Srov. JAN PAVEL II.: Posynodní apoštolský list *Christifideles laici*, Praha: Zvon, 1996, čl. 16 a 17.

¹²⁵ Srov. tamtéž, čl. 36-38.

2.6.1 Důstojnost člověka v jeho povolání

Na jednotlivá povolání, kterými se Bůh na člověka obrací, je třeba hledět optikou prvního a základního povolání a tím je povolání ke svatosti. Na světce pohlížíme jako na nejdokonalejší projev důstojnosti, která byla člověku propůjčena.¹²⁶ V tomto úhlu také papež pohlíží na povolání člověka k životnímu stavu, jež si skrze jeho učení přiblížíme.

2.6.1.1 Manželství a rodina

Obhajoba důstojnosti manželství a rodiny stála vždy v popředí zájmu Karola Wojtyly a to jak v době života v Polsku, tak zejména úřadu římského biskupa. Jan Pavel II. si byl vědom, že se rodina stále více ocitá pod silným náporům společenských změn a je třeba ji chránit a podporovat. V roce 1980 svolal do Říma *Biskupskou synodu o rodině* a aktivně se zapojoval do jejího dění. Z této synody vznikla jeho Apoštolská adhortace *Familiaris consortio* o úkolech křesťanské rodiny v současném světě, kterou papež považoval za jeden ze stěžejních dokumentů svého pontifikátu.¹²⁷ Poté reorganizoval Pavlem VI. založený Výbor pro rodinu, který byl součástí Papežské rady pro laiky, ve vlastní *Papežskou radu pro rodinu*. Zároveň navázal své zkušenosti z krakovské arcidiecéze a na Lateránské univerzitě ustanovil *Mezinárodní institut studií o manželství a rodině*. Svůj zájem o důstojnost manželství papež projevil také při svých četných katechezích na téma *Teologie těla*.¹²⁸ V roce 1994 se papež aktivně zapojil do oslavy Mezinárodního roku rodiny, vyhlášeného OSN. Při této příležitosti papež také píše dopis rodinám a list dětem.¹²⁹

V několika předchozích kapitolách se tato práce věnovala obhajobě důstojnosti každého jedince, stvořeného k Božímu obrazu. Papež při svém učení o důstojnosti rodiny vychází z obdobných tezí. Člověk stvořený jako muž a žena je povolán k lásce a zodpovědnosti. V manželské smlouvě spatřuje papež obraz starozákonní smlouvy mezi Bohem a jeho lidem, která je základní zkušeností starozákonního Izraele, kdy vyvolený národ zažívá věrnost s nímž Bůh miluje svůj lid. V manželské lásce, kdy se muž a žena zcela darují tomu druhému, papež v novozákonním světle nalézá nejen biologický úkon, ale obraz vztahu Krista a celého lidstva, kterému se Kristus v lásce zcela odevzdává a daruje i se svým tělem. Křesťanské manželství je také obrazem vztahu Krista a Církve, kdy Kristus přijímá lidskou přirozenost a obětuje sám sebe na kříži pro svou snoubenku církev.

---

¹²⁶ Srov. tamtéž, čl. 16.

¹²⁷ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 379.

¹²⁸ Srov. BALÍK Jan: Rodina v centru pozornosti církve, <http://i17-11.farnoststrasnice.cz/jan-balik>, (1. 8. 2011).

¹²⁹ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 673, 708.

Manželé se tedy specifickým způsobem podílí na vykupitelské lásce Krista a jsou povoláni, aby z této lásky žili a byli sobě navzájem i svým dětem svědky spásy, na které se podílejí prostřednictvím svátosti manželství. Papež vidí v lásce dar, který manžele uschopňuje, aby se stali Božími spolupracovníky, když darují život nové lidské osobě. Dítě je živým obrazem manželské lásky rodičů, která je znamením lásky Boha, od něhož má původ veškeré otcovství na nebi i na zemi. Papež také upozorňuje, že důstojnost manželství není omezena ani tělesnou neplodností. Tato situace se může manželům stát podnětem k různým jiným službám lidskému životu, jako je adopce, pomoc ostatním rodinám či jiná péče o děti apod.¹³⁰

Původní vzor rodiny papež hledá v samotném Bohu a v jeho trojičním tajemství. V božském „My“ z knihy Genesis vidí věčný vzor lidského „my“, které je utvářeno mužem a ženou, stvořených k Božímu obrazu a k Boží podobě.¹³¹ V rodině, stejně jako v člověku, papež vidí první a nejdůležitější cestu církve. Každá rodina si totiž, stejně jako každý člověk, zachovává svou zvláštnost, jedinečnost a neopakovatelnost. Normálně přichází člověk na svět ve společenství rodiny, a tak je možné říci, že této základní instituci vděčí za samu skutečnost, že existuje. Papež dokonce mluví o „lidské rodině“ v souvislosti se všemi lidmi, kteří na světě žijí. Důstojnost rodiny papež spatřuje v tom, že Syn Boží vstoupil do lidských dějin skrze rodinu a tímto vtělením, jak již bylo konstatováno v předchozích kapitolách, se jistým způsobem spojil s každým člověkem. Kristus prožil velkou část svého pozemského života ve skrytosti uprostřed nazaretské rodiny v synovské poslušnosti ke své matce Marii a tesaři Josefovi. Papež skrze toto tajemství vtělení Božího Syna v rodině a skrze určitou blízkou souvislost nazaretské rodiny s každou lidskou rodinou, dochází k závěru, že jedna z priorit církve musí být služba rodině a boj za její důstojnost.¹³²

2.6.1.2 Panenství a celibát

V panenství a celibátu papež nevidí ani nižší ani vyšší důstojnost oproti manželství. Naopak, jak v manželství, tak panenství vidí rovnocenné způsoby jak vyjádřit tajemství smlouvy mezi Bohem a jeho lidem.¹³³ Pro správné pochopení důstojnosti povolání k panenství a celibátu je třeba konstatovat, že pokud papež učí o tomto povolání, má vždy na mysli zdrženlivost „pro Boží království“, vztahující se jak na tělo, tak i na duši. Tato

---

¹³⁰ Srov. JAN PAVEL II.: Apoštolská adhortace *Familiaris consortio*, Praha: Zvon, 1992, čl. 11-14.

¹³¹ Srov. JAN PAVEL II.: *Dopis rodinám v roce 1994*, <http://www.cirkev.cz/res/data/003/000388.pdf>, (1. 8. 2011) čl. 6.

¹³² Srov. tamtéž, čl. 2.

¹³³ Srov. JAN PAVEL II.: Apoštolská adhortace *Familiaris consortio*, op. cit., čl. 16.

motivace je pro papeže při volbě tohoto povolání zásadní. Nejedná se tedy o „celibát“ způsobený vrozenou vadou či vnějším zásahem, ale o svobodnou volbu svobodného člověka. Opět se zde setkáváme se základní myšlenkou důstojnosti člověka, kterou je napojení na Krista, kdy člověk žijící v celibátu je podoben Kristu, který při svém díle vykoupení byl také celibátníkem. Papež v celibátu nevidí život v samotě, ale touhu po životě v samotě s Bohem. Člověk žijící v celibátu není vyčleněn ze společenství, ale žije v intenzivní společenství s Bohem. Nezbujuje se plodnosti, protože je stejně jako Matka Boží či pěstoun sv. Josef otevřen nadpřirozené plodnosti lidského ducha pocházející od Ducha svatého.¹³⁴

Papež v životě v panenství a celibátu rozpoznává předzvěst toho, na čem se bude člověk podílet po vzkříšení těla. Ti, kdo zvolili zdrženlivost pro Boží království, tedy bezvýhradné darování sebe Bohu, předznamenávají stav člověka v oslaveném životě, kdy se muži a ženy „již nebudou ženit ani vdávat“ (Mk 12,25), ale budou žít plností osobního darování a intersubjektivní společenství osob ve věčném spojení s Bohem.¹³⁵

2.6.1.3 Kněžství

Při pohledu na dílo papeže Jana Pavla II nelze přehlédnout, jakou měrou se věnuje tajemství kněžského povolání a jak důležité je pro jeho službu jeho spojení s Kristem, věčným veleknězem. Papež byl po celý svůj pontifikát uchvácen darem kněžství, který zcela pronikal jeho službu a otevíral mu stále nové obzory.¹³⁶ Ze svého vztahu ke kněžství se vyznává zejména ve své knize *Dar a tajemství*, kterou napsal v roce 1996 k padesátému výročí své kněžské ordinace. Systematicky pak jsou jeho teologicko–praktické teze o kněžství zpracovány v Posynodální apoštolské adhortaci z 25. března 1992 o výchově kněží v současných podmínkách *Patores dabo vobis*.

Veškerý zdroj kněžské důstojnosti papež nalézá v důstojnosti jediného a prvního velekněze nové a věčné smlouvy Ježíše Krista. Otec povolává svého vlastního Syna, aby přišel v lidském těle na svět a stal se knězem na věky. Jedině Syn, skrze něhož je všechno stvořeno, může přinášet Otci oběť chvály celého stvoření. Toto kněžství je však úzce spjato s obětí na kříži, protože Kristus se stal knězem své vlastní oběti. V souladu s věroučnou konstitucí *Lumen gentium* papež rozlišuje obecné kněžství Božího lidu, vyplývající ze křtu, a kněžství služebné nebo také hierarchické. Všechny pokřtěné, kteří na tomto jediném Kristově kněžství mají svůj podíl, konstituce vybízí, aby vědomi si svého všeobecného

¹³⁴ Srov. JAN PAVEL II.: Teologie Těla, op. cit., 341-356.

¹³⁵ Srov. JAN PAVEL II.: Teologie Těla, op. cit., 337.

¹³⁶ Srov. JAN PAVEL II.: Dar a tajemství, op. cit., 89.

kněžství, nabízeli sami sebe jako oběť živou a svatou. V této podkapitole se však budeme více věnovat důstojnosti povolání ke kněžství služebnému, které představuje, podobně jako povolání k manželskému životu, jedno z povolání jak uskutečnit ve svém životě následování Krista.¹³⁷

V osobě kněze papež vidí především Kristova služebníka a správce Božích tajemství. Není tedy vlastníkem Božích tajemství, ale správcem, který má v síle Kristova ustanovení rozdělovat dobra osobám, ke kterým je poslán. Kristus přijal lidství, aby z něho udělal nástroj spásy. Kristus přijímá dar lidství povolání člověka a činí z něho téměř druhé já – *alter ego*. Papež v tomto následování Krista nachází dokonalou realizaci svého lidství. Je uchvácen tajemstvím, může-li *alter – ego* zpřítomňovat každodenně Kristovu oběť kříže, účastnit se tajemství Nejsvětější Trojice a na oltáři země obětovat práce a utrpení světa. Tato činnost kněze – člověka je však omezena a poznamenána hříchem. Nebýt eucharistické iniciativy Ježíše Krista, pravého Boha a pravého člověka, nebyl by člověk schopen tuto službu konat. Ve chvíli proměňování je kněz jakoby obestřen mocí Ducha a v jeho síle nabývají jeho slova stejného významu, jaký měla Kristova slova ve večeradle.¹³⁸ Pro plnění zvláštních úkolů služby, přenáší skrze vylití Ducha Ježíš na apoštoly a potažmo na každého kněze moc, kterou sám přijal od Otce. Ježíš takto vytvořil zvláštní spojení mezi službou, kterou uředníky pověřil, a svým posláním. Ježíš jasně toto spojení deklaruje, když apoštolům říká „Beze mě nemůžete dělat nic“ (Jan 15,5). Kněžství tedy není nějakou zvláštní zásluhou jedince, ale nezaslouženou milostí spoluúčasti na Kristově spasitelném poslání pro lidi.¹³⁹

Jako u předešlých témat, tak i v otázce důstojnosti povolání ke služebnému kněžství docházíme skrze učení Jana Pavla II. k poznání, že důstojnost každého povolání je neoddělitelně spjata s osobou Ježíše Krista a zakotvena v Nejsvětější Trojici.

2.6.2 Důstojnost lidské práce

Tématu důstojnosti lidské práce se papež Jana Pavel II. ve svém učení věnuje dosti obšírně. Jedním z důvodů může být jeho osobní zkušenost s těžkou manuální prací za druhé světové války, či setkání s dělnickými kněžími v poválečném období, jak o tom pojednávají první kapitoly této práce. Další zásadní papežovou motivací je jistě celoživotní boj za důstojnost lidské osoby, se kterou je právo na práci a téma důstojnosti práce

---

¹³⁷ Srov. JAN PAVEL II.: Poselství kněžím k Zelenému čtvrtku 1996, Praha: ČBK, 1996, čl. 1-2.

¹³⁸ Srov. JAN PAVEL II.: Dar a tajemství, op. cit., 81-87.

¹³⁹ Srov. JAN PAVEL II.: Posynodální apoštolská adhortace *Pastores dabo vobis*, Praha: Zvon, 1993, čl. 14.

nerozlučně spjato.¹⁴⁰ Téma důstojnosti lidské práce, problematiku odborů, zaměstnanosti a dalších souvisejících skutečností rozvíjí papež nejvíce ve dvou ze svých třech sociálních encyklik, kterými navazuje na sociální encykliky svých předchůdců, rozvíjí jejich učení a reaguje na aktuální sociální problémy své doby, které ohrožují lidskou důstojnost jednotlivců i celých národů.

Svoji první sociální encykliku s názvem *Laborem exercens – O lidské práci*, představuje 14. září 1981. Tato encyklika je celá věnována problematice lidské práce. Soustřeďuje se na povahu práce a důstojnost dělníka. Papež se zasazuje o právo na spravedlivou mzdu, o právo na členství v odborech i právo na stávkou. Zasazuje se o spravedlivou mzdu, která umožní důstojně uživit rodinu a za právo žen čerpat mateřskou dovolenou.¹⁴¹ Ze základních teologických tezí této encykliky bude vycházet tato kapitola věnovaná důstojnosti lidské práce. V pořadí druhou sociální encyklikou s názvem *Sollicitudo rei socialis – Starost o věci sociální* se bude tato práce zabývat později, ve třetí kapitole.

V pořadí třetí papežova sociální encyklika s názvem *Centesimus annus – Stý rok* byla představena v den svátku dělníka Josefa, 1. května 1991. Papež tuto encykliku napsal ke stému výročí encykliky papeže Lva XIII. *Rerum novarum – O dělnické otázce*. Encyklika nejprve zhodnocuje uplynulých sto let od vydání *Rerum novarum*. Reaguje na nastalé společenské změny po pádu komunismu ve východním bloku. Rozchází se s materialismem a snaží se zaujmout stanovisko k různým druhům kapitalismu ve světě. Dále reaguje na rozvoj nových technologií. Zabývá se právy dělníků, hodnotou lidské práce a rozvíjí některé myšlenky z *Laborem exercens*.¹⁴²

Skutečnost, že obrana důstojnosti člověka nechávala papeže lhostejným ani v druhé polovině jeho pontifikátu, můžeme poznat také z toho, že zadal Papežské radě pro spravedlnost a mír, aby vypracovala dokument pod názvem *Kompendium sociální nauky církve*. Toto rozsáhlé dílo, které bylo papežskou radou představeno ve Vatikánu 2. dubna 2004, přináší jak laické tak i odborné veřejnosti souhrnný a vyčerpávající výklad sociální nauky církve.

Ve svém učení o důstojnosti lidské práce papež vychází z teze, že práce je základní rozměr pozemské existence člověka. K tomuto tvrzení definitivně nedochází za použití nejrozumnějších metod vědeckého poznání, ale především ve světle Božího Slova. Učením

---

¹⁴⁰ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 414-415.

¹⁴¹ Srov. tamtéž.

¹⁴² Srov. tamtéž 604-606.

papeže o stvoření člověka k Božímu obrazu tato práce zabývala v předešlých kapitolách. V otázce důstojnosti práce papež na toto učení navazuje a vychází z příkazu bible, podle níž si má člověk „podmanit zemi“ (Gn 1,28). V tomto příkazu papež nachází základní a univerzální pověření každého člověka napříč dějinami, aby se podílel na díle Stvořitele. Člověk se svou prací stává stále více pánem země a potvrzuje svou vládu nad viditelným světem.¹⁴³ Člověk, Boží obraz, je schopen plánovité činnosti, rozhoduje sám o sobě a tíhne k svému sebeuskutečnění. Práce umožňuje člověku uskutečnit jeho lidství a naplnit jeho osobní povolání. Papež v této souvislosti učí, že prvním základem hodnoty lidské práce je sám člověk, kterému má práce být ve službě a ne naopak. Důstojnost každé práce se měří důstojností člověka, který ji koná. Konečným cílem práce, a to ať je sebevíc služebná či dokonce ponižující, je vždy sám člověk.¹⁴⁴ Člověk se práce účastní vždy v celistvosti své osoby skrze své tělo i svého ducha. Podle svých možností napodobuje Stvořitele, rozvíjí a doplňuje jeho dílo. Papež v této souvislosti upozorňuje, že toto vědomí musí pronikat i do obvyklé každodenní práce. Člověk má však Boha napodobovat nejen v práci, ale i v odpočinku. Lidská práce proto vyžaduje každý sedmý den odpočinek, který nespočívá jen na nenapínání lidských sil, ale je i předznamenáním odpočinku, který Pán chystá svým služebníkům a přátelům.¹⁴⁵ Potvrzení všech těchto pravd o důstojnosti lidské práce nalézá papež v osobě Ježíše Krista, tesaře z Nazaretu. Kristovo poselství nazývá papež „evangeliem práce“, protože sám jeho hlasatel byl řemeslníkem, člověkem práce. V době veřejného působení se často ve svém učení odvolává na lidskou práci pastýřů, rolníků, ale i lékaře, obchodníků či učenců a mnoha dalších profesí.¹⁴⁶ Spojení Krista s lidskou prací a každým pracujícím člověkem papež nalézá také skrze spojení fyzické i duševní práce s námahou, někdy dokonce s potem a trápením. Důstojnost práce spočívá také v tom, že člověk snáší námahu práce ve spojení s Kristem, který byl pro nás ukřižován. Člověk tak, když každodenně nese svůj kříž, jistým způsobem spolupracuje na vykoupení lidstva. Křesťan v práci nalézá část Kristova kříže, ale skrze vzkříšení i jeho ovoce a předzvěst nové země.¹⁴⁷

Tyto papežovi teologicko-antropologické ideje se však přímo střetávají s materialistickým a ekonomistickým myšlením, které je v příkrém rozporu s křesťanským chápáním důstojnosti pracujících. Papež se proto staví na stranu člověka a veřejně kritizuje praxi, kdy se s lidskou prací zachází jako s druhem zboží, které zvláště průmyslový dělník,

---

¹⁴³ Srov. JAN PAVEL II.: Encyklika *Laborem exercens*, Praha: Zvon, 1991, čl. 4.

¹⁴⁴ Srov. tamtéž, čl. 5.

¹⁴⁵ Srov. tamtéž, čl. 25.

¹⁴⁶ Srov. tamtéž, čl. 26.

¹⁴⁷ Srov. tamtéž, čl. 27.

prodává svému zaměstnavateli. Varuje před pojetím práce, jako bezejmenné pracovní síly, kdy se s člověkem zachází jako s výrobním nástrojem.¹⁴⁸ Takovéto pojetí práce vede, podle učení papeže, ke vzniku systémů, jejichž plody jsou nespravedlnosti a křivdy, které volají do nebe o odplatu. Dalším zneužitím práce, před kterým papež varuje, je udělat z práce prostředek utiskování člověka, jak se tomu stalo v koncentračních táborech a táborech nucených prací.¹⁴⁹

S odvoláním na učení encykliky papeže Lva XIII *Retrum novarum* a v reakci na nová nebezpečí papež vyzývá státy k ochraně práv pracujících a k zodpovědné hospodářské politice. Vyzývá k zavedení spravedlivých mezd, které dělníkům a jejich rodinám zaručí obživu. Staví se proti vykořisťování slabých, přistěhovalců a lidí vytlačených na okraj společnosti. Zastává se práva dělníků na uplatnění vlastní osobnosti na pracovišti do té míry, aby nebyla zraňována jejich důstojnost a jejich svědomí. Uznává úlohu odborů, které mají pomoci vyjednat výši minimální mzdy, důstojné pracovní podmínky a stanovení „lidské“ pracovní doby. Odbory, v intencích papežova učení, mají být místem uplatnění dělníkovi osobnosti a stát na jeho straně při jednáních o rozvoji kultury práce a jeho podílu na podnikání.¹⁵⁰

2.6.3 Důstojnost člověka v nemoci a utrpení

Papež Jan Pavel II. znal lidskou křehkost a sám ji během dramatických událostí druhé světové války i následně v úřadu římského biskupa zažíval v hojně míře. Přežil atentát, bojoval s úrazy a mnoha zákeřnými chorobami. Zejména na sklonku svého pontifikátu byl svět svědkem, jak papež jako člověk nemoci a utrpení prožívá svoje spojení k ukřižovaným Kristem. Jeho životní zkušenost ho vedla ke zvláštní blízkosti s nemocnými a trpícími, kterým se u něho vždy dostávalo mimořádného a čestného místa.¹⁵¹ Dne 11. února 1984 papež vydal apoštolský list o smyslu utrpení *Salvifici doloris – Spásné utrpení*,¹⁵² který poslouží této podkapitole jako hlavní zdroj papežových teologicko-antropologických tezí o důstojnosti lidské osoby, zahalené do tajemství nemoci a utrpení. Dne 13. května 1992 papež vyhlásil, že se každoročně 11. února, na svátek Panny Marie Lurdské, bude konat Světový den nemocných¹⁵³, k jehož oslavě poté každoročně posílal nemocným své poselství.

---

¹⁴⁸ Srov. tamtéž, čl. 7.

¹⁴⁹ Srov. tamtéž, čl. 9.

¹⁵⁰ Srov. JAN PAVEL II.: Encyklika *Centesimus annus*, Praha: Zvon, 1991, čl. 15.

¹⁵¹ Srov. MEISNER Joachim: *Mé přátelství s Janem Pavlem II.*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, 22-23.

¹⁵² Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 435.

¹⁵³ Srov. tamtéž 623.

Pro správné pochopení papežova učení o důstojnosti trpícího člověka je třeba nejprve vysvětlit, jak papež utrpení definuje a kde hledá jeho původ. Papež konstatuje, že utrpení nelze oddělit od pozemského života člověka. Utrpení je totiž obsaženo v samotném lidství a to nejen v podobě bolesti fyzické, ale také duševní.¹⁵⁴ Člověk trpí, když zakouší cokoliiv zlého. Toto zlo může být v rozličných podobách a může dopadat jak na jednotlivce, tak například v podobě hladomoru, války či přírodní katastrofy, koncentrovaně na celé skupiny lidí.¹⁵⁵ Intenzivní zážitek zla vede člověka k pátrání po původu a smyslu utrpení. Bůh tvoří svět a je původcem dobra stvoření. Je však také zákonodárcem a spravedlivým soudcem, který udržuje mravní řád. Utrpení přichází na svět jako následek viny, který je přiměřený zlu hříchu. Ve starozákonní knize Job je však i spravedlivý člověk bez viny postížen utrpením. Na základě Jobova příběhu papež dochází k závěru, že jakékoli utrpení není možno striktně chápat jako následek viny, ani jako trest. Papež konstatuje, že důvod utrpení je zahalen tajemstvím, na které lze správně nazírat pouze pohledem Boží lásky. Láska je v očích papeže nejbohatším zdrojem smyslu utrpení a její pomocí vysvětluje otázku po smyslu utrpení zodpovědět.¹⁵⁶

Boží láska se projevuje skrze dar, kterým Otec dává svého Syna, aby osvobodil člověka od zla, které v sobě skrývá krajní rozměr utrpení. Ježíš Kristus, jednorozený Syn Boží, se neustále setkával se světem lidského utrpení. Z písma svatého víme, že uzdravoval nemocné, těšil zarmoucené, sytil hladové, soucítit s každým lidským utrpením a dalšími všemožnými způsoby prokazoval lidem dobrodiní. Zejména se však lidskému utrpení přiblížil v okamžiku, kdy toto utrpení vzal sám na sebe a zažíval život bez přístřeší, nepochopení a dokonce i projevy otevřeného nepřátelství. Kristus jde vstříc utrpení až do krajnosti a svou poslušností, až na dřevo kříže, vítězí nad hříchem i smrtí a tím zachraňuje člověka z moci trvalého a zásadního zla. V detailech Kristova mučení a smrti poznáváme hloubku jeho oběti. Nevinný bere na sebe hříchy všech lidí, které se stávají pravou příčinou jeho utrpení. Kristus trpí dobrovolně a nevinně a to až k okamžiku odloučení od Otce, kterým jeho utrpení dosahuje vrcholu. Papež v tomto Kristově utrpení nalézá vykoupení, kterým byl vykoupen nejen člověk, ale i samo lidské utrpení. Kristus trpěl místo člověka a pro člověka. Papež dochází k závěru, že každý člověk má svým způsobem účast na vykoupení a je povolán k účasti na Kristově utrpení, jímž jsou vykoupěny všechny lidské strasti. Kristus pozvedl lidskou bolest do roviny vykoupení, a proto každý člověk může mít svým utrpením podíl na Kristově vykupitelském díle. Pokud člověk kdekoliiv a kdykoliiv na

---

¹⁵⁴ Srov. JAN PAVEL II.: Apoštolský list Salvifici doloris, Praha: Zvon, 1995, čl. 5.

¹⁵⁵ Srov. tamtéž, čl. 8.

¹⁵⁶ Srov. tamtéž, čl. 9-13.

světě trpí, má účast na Kristově utrpení a tedy i na vykoupení světa. Lidské utrpení proto stále zůstává otevřeno lásce.¹⁵⁷

Kristus svým učeníkům nezakrývá smysl bolesti a utrpení, ale naopak zdůrazňuje jeho nevyhnutelnost. Utrpení se stává zvláštním znakem podobnosti člověka s Kristem. Papež vyzývá trpící k duševní síle a odvaze, která je podporována hodnotou vzkříšení. Kristovo vzkříšení ukazuje vítěznou sílu utrpení. Všichni, kteří trpí spolu s Kristem a své bolesti spojují s jeho spasitelným utrpením, dozrávají k vnitřní zralosti a duchovní velikosti. Přijetí svého vlastního kříže pomáhá trpícímu překonat pocit neúčinnosti a může se dokonce stát pramenem radosti.¹⁵⁸

Z Ježíšova učení o utrpení papež vyzdvihuje podobenství o milosrdném Samaritánovi. Papež vyzývá každého jedince, aby se stal tímto milosrdným člověkem, který přistupuje k utrpení svého bližního. Každý člověk má být vnitřně disponován k soucitu s trpícím. Utrpení, které je na světě zastoupeno v mnoha podobách, má v lidech probouzet lásku, která se má stát nezištným darem sebe sama trpícím lidem. Svět bolesti potřebuje svět lásky. Tuto lásku papež nevidí jako specificky křesťanskou, ale všeobecně lidskou, která se má stát součástí mravní kultury celé lidské civilizace.¹⁵⁹

---

¹⁵⁷ Srov. tamtéž, čl. 14-24.

¹⁵⁸ Srov. tamtéž, čl. 26-27.

¹⁵⁹ Srov. tamtéž, čl. 28-29.

3 Praktické aplikace teologické antropologie v učení Jana Pavla II.

Je nesporné, že papež Jan Pavel II. během svého pontifikátu nespočetněkrát pozvedl svůj hlas, jménem Církve i jménem svým, na obranu důstojného života člověka. Poté, co práce v minulé kapitole zmapovala jeho základní teologicko-antropologická východiska k obhajobě lidské důstojnosti, bude se nyní na několika vybraných tématech zabývat jejich praktickými aplikacemi. Vzorek vybraných témat byl aktuální v době papežova pontifikátu a zůstává aktuální i dnes.

3.1 Učení o kapitalismu a komunismu

V této podkapitole se budeme zabývat nejdříve papežovým bojem s komunismem a radikálním kapitalismem na rovině teoretické. Pro rozsáhlost jeho díla v této věci se zastavíme pouze u vzorku několika prací, které nám umožní poznat jeho základní myšlenky. V následující podkapitole se pak zastavíme u vzorku několika jeho konkrétních historických kroků.

Abychom mohli lépe nazírat papežův vztah k oběma těmto systémům, zastavme se krátce u jejich všeobecně uznávaných definic. Encyklopedie Diderot zjednodušeně definuje *kapitalismus* jako společenský a ekonomický systém založený téměř výhradně na soukromém vlastnictví, na relativně volném trhu a prodeji pracovní síly soukromým zaměstnavatelům. Původní kapitalismus, před II. světovou válkou, je charakteristický výrobou pro zisk, nízkou státní kontrolou soukromého vlastnictví a politickou mocí kontrolovanou politickou elitou.¹⁶⁰ Naproti tomu *komunismus* definuje jako společenské a politické uspořádání, založené v ideálu na principu vyhraněného kolektivismu a společného majetku. Encyklopedie také upozorňuje, že v Marxově vědeckém komunismu je majetek omezen pouze na prostěrek spotřeby a je vyloučeno, aby se týkal prostředků výroby a směny. Systém vlády komunistické strany ve společnosti je charakteristický neexistencí legální opozice. Proto jde o jeden z druhů totalitarismu.¹⁶¹ Papež, jak poznáme níže, však hledí na oba tyto definované systémy optikou důstojnosti jednotlivého člověka a jeho postavení v dějinách.¹⁶²

---

¹⁶⁰ Srov. Kolektiv autorů: Kapitalismus, in: Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích, 2, g/l. Praha: Diderot, 1997, 401.

¹⁶¹ Srov. Kolektiv autorů: Komunismus, in: Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích, 2, g/l. Praha: Diderot, 1997, 488 – 489.

¹⁶² Srov. DZIWIŚ Stanisław: op. cit., 133.

3.1.1 Zhodnocení obou světových systémů

Jak tato práce zmiňuje ve své v první kapitole, udělal ve svém životě Jan Pavel II. mnoho silných zkušeností jak s kapitalismem, tak v době polského působení zejména s komunismem. Jeho vztah k těmto oběma politicko-ekonomickým systémům byl do jisté míry kritický. Několik měsíců po vytouženém pádu komunismu papež jeden ze svých projevů věnoval myšlence, že pád reálného komunismu neznamena vítězství kapitalismu. Bylo pozoruhodné, že během první poloviny svého pontifikátu byl kritickými hlasy považován za rozhodného antikomunistu a ve druhé za nepřítele kapitalismu sympatizujícího s komunismem. Papež byl člověkem zcela nestranným, dokázal však akcentovat jak kladné hodnoty kapitalismu, tak i komunismu.¹⁶³

V této souvislosti si zaslouží pozornost druhá sociální encyklika Jana Pavla II. s názvem *Sollicitudo rei socialis – Starost o věci sociální*, kterou papež podepsal 31. prosince roku 1987. Jan Pavel II. v této encyklice reaguje na dvacáté výročí encykliky Pavla VI. *Populorum progressio – Vývoj národů*. Encyklika je napsána kriticky jak k liberálnímu kapitalismu západu, tak i k marxistickému kolektivismu východu.¹⁶⁴ Papež kritizuje hrozbu otevřené a totální války, která vznikla mocenskými střety a protikladností obou ideologií.¹⁶⁵ Shledává, že oba systémy ve své radikalitě nejsou schopny zajistit opravdový rozvoj člověka a národů. Proti oběma společenským systémům staví sociální učení církve, ve kterém však nevidí nějakou ideologii či jakousi „třetí cestu“ mezi liberálním kapitalismem a marxistickým kapitalismem, ale svébytné učení, které se ve světle víry a tradice církve zamýšlí nad složitou skutečností lidské existence ve společnosti i v mezinárodním kontextu.¹⁶⁶

3.1.2 Komunismus

V první kapitole, kdy se tato práce zabývala životem a působením Karola Wojtyly v Polsku, jsme poznali, že se tento krakovský arcibiskup a později kardinál vyhýbal přímému odsouzení myšlenek marxismu–leninismu. Víme však, že o to aktivněji bojoval za lidská práva a právo na náboženskou svobodu, která byla komunistickým režimem polskému lidu upírána.¹⁶⁷

První větší střet papeže Jana Pavla II. s komunismem, který nám pomůže pochopit jeho názor na teorie komunismu, nastal při jeho historicky první zahraniční apoštolské

---

¹⁶³ Srov. DZIWIŃSKI Stanisław: op. cit., 132-133.

¹⁶⁴ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 552.

¹⁶⁵ Srov. JAN PAVEL II.: Encyklika *Sollicitudo rei socialis*, Praha: Zvon, 1996, čl. 20.

¹⁶⁶ Srov. tamtéž, čl. 41.

¹⁶⁷ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 282.

cestě již v lednu 1979. Při návštěvě Mexika se musel ideově vypořádat s takzvanou *teologií osvobození*.¹⁶⁸ Tato teologie, vzniklá v Latinské Americe, neuznávala reformní ideje II. vatikánského koncilu založené na postupné transformaci sociálních, politických a ekonomických struktur pomocí křesťanského humanistického dialogu, ale prosazovala revoluční strategie blízké myšlenkám marxismu. Tento revoluční boj připouštěl i násilí, které „*teologie osvobození*“ chápala jako sebeobranu proti nespravedlivému nastavení sociální struktury. Církev se podle této teorie měla stát jakousi „partyzánskou církví“, která by přijala myšlenku třídního boje. Při zachování spravedlnosti je třeba připustit, že toto nezdravé učení vzniklo následkem nedostatečné péče místní církve o chudé a jejímu přílišnému propojení s oligarchií a privilegovanou třídou. V reakci na „*teologii osvobození*“ staví papež církvi v Latinské Americe před oči Ježíše Krista, který je Syn živého Boha. Není to politicky angažovaný Ježíš, zapletený do třídního boje, brojící proti Římanům a jejich úřadům. Není to revolucionář z Nazaretu, ale Mesiáš osvobozující člověka smírem, odpuštěním a láskou. Místním biskupům papež sdělil své přesvědčení, že marxistický názor na lidskou bytost je od základů mylný a je antropologickým omylem. Marxisticko-materialistický pohled na svět pronikající politikou i ekonomikou je podceněním lidství. Člověk je Božím obrazem a nemůže být snížen do pozice bezejmenné části přírody či pouhého prvku ve společnosti. Papež prosazuje, jemu vlastní, přístup křesťanského humanismu, který se nesmíří s přístupem k člověku, který se má stát pouhou obětí historických nebo ekonomických sil. Církev nepotřebuje spolupracovat s různými ideologiemi, aby mohla milovat, chránit a osvobodit člověka. Stačí, když bude následovat Krista. Svůj křesťanský humanismus papež zcela vysvětlil následně ve své první a programové encyklice *Redemptor hominis*.¹⁶⁹

3.1.3 Kapitalismus

Papežův vztah ke kapitalismu asi nejlépe prezentuje jeho učení v encyklice *Centesimus annus*, kterou podepisuje 1. května 1991, jen několik měsíců po politicko-sociálních změnách v Evropě. Papež v této encyklice ohlašuje konec *reálného socialismu* a s poukazem na kritiku divokého kapitalismu v encyklice Lva XIII *Rerum novarum*, staví silnou výzvu všem podobám současného *reálného kapitalismu*.¹⁷⁰

V souvislosti s dnešním pojetím kapitalismu papež varuje zejména před odcizením, které je spjato se ztrátou smyslu života. Toto odcizení je podle papeže způsobeno

---

¹⁶⁸ Srov. GIBELLINI Rosino: Teologické směry 20. století, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, 365-400.

¹⁶⁹ Srov. tamtéž 284-286.

¹⁷⁰ Srov. tamtéž 607.

nesprávným a povrchním uspokojováním potřeb člověka, které je postaveno na spotřebě a zabraňuje člověku uvědomit si a rozvíjet svou osobnost. Projevem takového přístupu k životu je zejména organizace práce tak, aby v prostředí úporného konkurenčního boje a vzájemného odcizení přinášela maximální zisk, aniž by respektovala osobu dělníka a jeho právo na realizaci. Papež v této souvislosti vidí člověka jako osobu, která se může zcela vydat jedině druhé osobě a to člověku nebo Bohu. Ve svobodném sebeobětování se člověk stává sám sebou. V této souvislosti papež oceňuje, že alespoň v západních společnostech již bylo překonáno vykořisťování v těch nejkřiklavějších podobách, jak je ve svém učení kritizoval Karel Marx. Nebylo však překonáno vykořisťování, kdy se lidé navzájem používají jako nástroje k rafinovanému uspokojování svých zvláštních a druhořadých potřeb. Z tohoto stavu roste nesvobodný člověk, který není schopen zvládat své pudy a vášně. Taková osoba se stará převážně o svůj majetek a své požitky aniž by respektovala pravdivou hierarchii hodnot.¹⁷¹

V této souvislosti se papež zabývá zásadní otázkou, zda je kapitalismus, po ztroskotání komunismu, právě tím vítězným společenským systémem, který má být nově budován. Stane se kapitalismus cestou skutečného hospodářského i společenského pokroku a to nevyjímaje zemí třetího světa? Zásadní klady kapitalismu papež spatřuje zejména v uznání soukromého vlastnictví a z něho plynoucí odpovědnost za výrobní prostředky. Dále kladně hodnotí úlohu svobodného trhu a svobodné využití tvůrčích sil jedince. Celý pozitivní systém těchto svobod papež nazývá *svobodným* nebo *tržním hospodářstvím*. Záporný pohled na tyto svobody však vzniká při chápání kapitalismu jako systému, ve kterém není hospodářská svoboda pevně svázána s právním řádem. Toto nebezpečí papež vidí zejména v rozvojových zemích, kde jsou masy lidí vystaveny volnému rozvoji tržních sil a radikální kapitalistické ideologii, která s sebou přináší nezměrnou mravní a materiální bídu.¹⁷² Papež si však v této souvislosti neklade za cíl předložit vlastní model společenského systému, který bude čelit konkrétním problémům ve všech jejich aspektech. Úkol církve v této souvislosti spatřuje spíše v aplikaci jejího sociálního učení, které uznává výše uvedené klady kapitalismu, avšak upozorňuje, že musejí být zaměřeny na obecné blaho při respektování práv a důstojnosti dělníků. Všestranný rozvoj člověka není v konfliktu se snahou o větší produktivitu a výtěžnost práce. Na podnik je proto nutné pohlížet jako na společenství lidí a nikoliv pouze jako na kapitálovou společnost. Je třeba si uvědomit, že člověk se svou prací neangažuje pouze sám pro sebe, ale aby uspokojil

---

¹⁷¹ Srov. JAN PAVEL II.: Encyklika *Centesimus annus*, op. cit., čl. 41.

¹⁷² Srov. tamtéž, čl. 42.

potřeby své rodiny, svého národa i celého lidstva. Papež v této souvislosti vybízí k postoji vzájemné solidarity k pracujícím v témže podniku, k práci dodavatelů i k finálnímu zákazníkovi. Absence této solidarity nevede k celospolečenskému bohatství, ale k potlačování svobod a vykořisťování. Takové pojetí podnikání a vlastnictví nemá žádné oprávnění a je urážkou člověka i Boha.¹⁷³

3.2 Boj o náboženskou a politickou svobodu národů

Pontifikát Jana Pavla II. byl prodchnut nezměrným úsilím o získání náboženské a politické svobody pro mnohé národy. Vzhledem k papežově dlouholeté službě Církvi po celém světě by popis tohoto boje vydal svým rozsahem na množství prací podobných této. Tato práce se proto krátce zastaví „pouze“ u papežova úsilí získání náboženské a politické svobody pro národy východního komunistického bloku, kterému se intenzivně věnoval přibližně polovinu svého pontifikátu.

3.2.1 Ostpolitik před Janem Pavlem II.

Pro správné pochopení úsilí Jana Pavla II. o získání politické, ale zejména náboženské svobody národů východního komunistického bloku, je nejprve třeba si přiblížit termín *Ostpolitik*, který se obecně zažil pro vatikánskou „*východní politiku*“.

Papež Jan XXIII. ve své diplomatické snaze ulehčit život církve ve východním bloku shledal, že zákaz jednat s komunisty, vydaný papežem Piem XII. je v dané době již diplomaticky neúnosný a nerozumný. V reakci na světové dění proto pověřil schopného vatikánského diplomata arcibiskupa Agostina Casaroliho vedením vatikánské *Ostpolitik*.¹⁷⁴ Tento pokus navázat nový dialog, který byl v roce 1963 podpořen encyklikou Jana XXIII. o světovém míru *Pacem in terris*, byl sovětskou vládou pozitivně přijat. Papež Pavel VI. v této věci navázal na politiku svého předchůdce a v ní pokračoval. *Ostpolitik* těchto dvou papežů spočívala zejména na analýze světové situace a vizi evropské budoucnosti, která předpokládala, že železná opona dělicí Evropu má trvalý charakter a to nejméně na několik desetiletí. Svatý stolec proto musel uznat současný stav, aby v prostředí stability v bipolárních jednáních prosadil potřebné reformy. Konečnou vizí této vatikánské politiky byl stav, kdy se za několik desetiletí postupně liberalizující Východ sejde se Západem, který bude inklinovat k sociálně demokratickému systému. V tomto dlouhém mezičase měla církev ve východním bloku zásadní úkol a to přežít. Strategie kardinála Casaroliho byla „zachránit, co se zachránit dá a vytvořit církvi prostor, aby mohla dýchat“. Ze strany

---

¹⁷³ Srov. tamtéž, čl. 43.

¹⁷⁴ Srov. CASAROLI Agostino: Trýzeň trpělivosti. Svatý stolec a komunistické země (1963-1989), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

vatikánské diplomacie však tato strategie vyžadovala ústupky vzhledem k východním socialistickým vládám, za což si *Ostpolitik* vysloužila kritiku od mnoha respektovaných představitelů církve žijících za železnou oponou. Ti vytýkali vatikánským diplomatům, že dobře neznají a správně nechápu náročnou situaci pronásledované církve v komunistických zemích.¹⁷⁵

3.2.2 Ostpolitik Jana Pavla II.

Jan Pavel II, na rozdíl od svých předchůdců, znal přesně situaci za železnou oponou, znal tamější jazyky a kulturu. Z vlastní zkušenosti znal používané nástroje represe, ve kterých se skrývala síla těchto režimů. Znal však také jejich slabosti a věděl, že kulturní odpor může být silnější zbraní než teror. Již v prvních měsících papežova pontifikátu se začala postupně měnit vatikánská diplomacie vůči státům východního komunistického bloku a *Ostpolitik* nabírat jiný směr.¹⁷⁶

Známa výzva „*Nebojte se!*...“, která tak razantně zazněla v papežově inauguračním projevu, byla silnou výzvou i pro utlačovanou církev východního bloku. Papež se od prvních okamžiků svého pontifikátu snažil, aby posílil sebevědomí těch, kteří nesympatizovali s bezbožeckým komunismem, aby každý z nich pochopil, že v papeži a Vatikánu má zastání. Hned o Vánocích roku 1978 poslal povzbuzující list církvi Krakovské arcidiecéze, ve kterém oslovil polský lid i představitele režimu. Zvláště blízká byla papeži také církev v Československu. Krátce po papežské volbě, kdy ještě v sixtinské kapli novému papeži kardinálové formálně vzdávají úctu, povzbudil Jan Pavel II. kardinála Františka Tomáška slovy: „Stojíme blízko jeden druhému a budeme stát ještě blíže, protože teď je zodpovědnost za vás předána mě.“ Nový papež tuto svou péči potvrdil, když ještě o Vánocích 1978 zaslal kardinálu Tomáškově zvláštní vánoční poselství a zanedlouho v březnu 1979, kdy zaslal církvi v Československu list u příležitosti dvěstěpadesátého výročí kanonizace sv. Jana Nepomuckého. V listě povzbuzuje věřící, aby napodobili svého patrona: „ve víře podobné žhavému plameni..., který v nás rozvíjí takovou jistotu, že se přestáváme bát přihlásit se k víře a praktikovat své náboženství“. Osobní blízkost a podpora papeže povzbudila, do té doby poněkud bojácného osmdesátiletého kardinála Tomáška¹⁷⁷, aby se stal obávaným bojovníkem a odvážným kritikem komunistického režimu.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 227-228.

¹⁷⁶ Srov. tamtéž 298.

¹⁷⁷ Srov. OPATRŇY Aleš: František kardinál Tomášek, in BALÍK Stanislav, HANUŠ Jíří a kol., Primasové katolické církve. Země střední Evropy v čase komunismu, Brno: CDK, 2010, str. 103-123.

¹⁷⁸ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 298.

Papežova snaha o získání svobody pro národy východního bloku byla významným způsobem akcentována při jeho první a dvou dalších návštěvách rodného Polska. Dopad první papežovy návštěvy v červnu 1979 vysvětloval obavy, se kterou k ní místní politická garnitura přistupovala a před kterou byla varována i představiteli moskevské vlády. I přes úpornou negativní ideologickou přípravu polské komunistické strany, vidělo během návštěvy osobně papeže třináct milionů lidí, což je třetina obyvatel Polska. Během devíti dnů zažil polský národ cestu z frustrace k uvědomění si své důstojnosti. Papež k Polákům promlouval o hodnotách, kterým celá desetiletí věřili, ale nesměli o nich mluvit. Věci, které toužili sami veřejně říci, řekl jejich papež. Jan Pavel II. dal Polákům zažít individuální důstojnost a kolektivní autoritu. Začal vymítat strach a pocit beznaděje, aby národu rodného Polska umožnil znovusjednocení. Připomněl Polákům, že jejich praotcové a otcové nikdy nepřestali bojovat za národní a lidskou důstojnost. Vyzval národ k obnovení morálky.¹⁷⁹

V srpnu 1980, zhruba za rok po ukončení první papežovy návštěvy v Polsku, byl v Gdaňských Leninových loděnicích založen první nezávislý odborový svaz v komunistickém světě s názvem Solidarita. Do jeho čela se postavil elektrikář Lech Walesa, který neskrýval přímou spojitost mezi zážitkem vzájemné solidarity Poláků v době papežovy návštěvy a zakládaným hnutím Solidarita. Vznik Solidarity byl logickým vyústěním celonárodních stávek a protestů pracujících proti nefungujícímu režimu. Tyto protesty se však nesly v novém a pro revoluci neobvyklém duchu, utvářeném papežovým učením a morálkou. Pocit důstojnosti, trpělivost a odpor k násilí, schopnost koalice dělníků s disidentskými intelektuály a podpora širokých vrstev obyvatelstva udělaly z tohoto hnutí silnou vládní opozici.¹⁸⁰ Vliv Solidarity se stal na tolik velkým, že vyvolat strach komunistických představitelů v celém východním bloku. Papežovu sluchu docházelo mnoho zpravodajských informací o možné vojenské intervenci do Polska, jak se tomu v roce 1968 stalo například v Československu. 16. prosince 1980 proto papež osobním dopisem intervenoval u předsedy Nejvyššího sovětu SSSR Leonida Brežněva. Přestože papež neobdržel na tento dopis odpověď a vojenská intervence se nekonala, bylo již o likvidaci Solidarity v Moskvě rozhodnuto.¹⁸¹ 13. prosince 1981 byl v Polsku vyhlášen výjimečný stav, byly zatčeny tisíce odborářů a celý národ byl zbaven práva na svobodu. Jakýkoliv odpor byl okamžitě potlačen brutálním násilím a několik lidí bylo zabito. Papež ihned napsal dopis předsedovi vlády generálu Jaruzelskému, kde prosil o zastavení

---

¹⁷⁹ Srov. tamtéž 318-320.

¹⁸⁰ Srov. tamtéž 321.

¹⁸¹ Srov. DZIWIŚ Stanisław: op. cit., 92-93.

„prolévání polské krve“ a zmínil paralelu výjimečného stavu k hitlerovské okupaci, což generála osobně zdrtilo a prosil papeže o zjemnění formulace. Papež mu z diplomatických důvodů vyhověl. Tíživou situaci Solidarity pomohla řešit až druhá plánovaná cesta papeže do rodné vlasti, která začala 16. června 1983. Polskou vládu opět zaskočila masová účast lidu i „nedisciplinovanost“ papeže, který konal to, co považoval za důležité včetně důrazného požadavku na osobní schůzku s Walesou a jeho rodinou. Měsíc po papežově odletu z Polska zrušil generál Jaruzelski výjimečný stav. Solidarita znovu žila a za morální podpory papeže sílila. V roce 1984 byl krutě zavražděn podporovatel dělníků i Solidarity, kněz Jerzy Popieluszko. V roce 1987 navštívil papež potřetí Polsko a svou návštěvou utvrdil převratný proces vedoucí k legalizaci Solidarity a první nekomunistické vládě v poválečné střední a východní Evropě. Polsko, morálně podporované svým rodákem Janem Pavlem II. tak prošlapalo cestu národům východního bloku ke svobodě.¹⁸²

Ostpolitik Jana Pavla II., založená na kulturním odporu, zaznamenala úspěch také v Československu a to i přes to, že mu vláda v roce 1985 znemožnila účast na oslavách 1100 let Metodějovi smrti na Velehradě. K tomuto výročí napsal dopis československým kněžím, kde je nabádal k obnově svatosti, k evangelizaci ve všech oblastech života, k přijímání obtížných a bolestivých situací v důvěře v Boží prozřetelnost. Kardinál Tomášek list přečetl při hlavní oslavě výročí 11. dubna 1985, kdy se poutě účastnila třetina československého kněžstva. Byl to největší veřejný projev kněžské solidarity v Československu od roku 1948. 5. července 1985 pak na Velehrad k oslavě výročí připutovalo 200 tisíc poutníků. Komunistický režim se pokusil slavnost zneužít politickým scénářem ve svůj prospěch, ale věřící se nekompromisně dožadovali bohoslužby a dokonce návštěvy papeže. Pro režim celé výročí skončilo velkým fiaskem. Církev v Československu, podporována papežem, se učila odrazet snahy režimu o její manipulaci a nabývala sebevědomí při obhajobě své náboženské svobody.¹⁸³

Dalším vítaným výročím, které mohl papež využít k boji za svobodu obyvatel východního bloku, bylo v červnu roku 1988 milénium křesťanství na Rusi. V SSSR bylo toto významné jubileum zcela v režii Moskevské vlády a provládního Moskevského patriarchátu ruské ortodoxie. Papež, protože věděl, že nebude k oslavě tohoto významného výročí přizván, vyvinul vlastní iniciativu a vydal apoštolský list *Euntes in mundum universum*, v němž děkuje Bohu za dar křtu Kyjevské Rusi. Papež tímto krokem, kdy do celého světa ohlásil zásadní důležitost tohoto jubilea, přiměl sovětskou vládu, aby výročí

---

¹⁸² Srov. tamtéž 102-110.

¹⁸³ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 497-498.

netutlala, ale naopak jej důstojně připomněla. Dalším listem se papež obrátil také na katolíky na Ukrajině, kterým poděkoval za hrdinské svědectví víry s touhou, že dojdou svobody. Po kardinálu Casarolim, který stál v čele delegace reprezentující Svatý Stolec na oslavách výročí v Moskvě, poslal papež osobní dopis, do vlastních rukou, generálnímu tajemníku ÚV KSSS Michailu Gorbačovovi, ve kterém mimo jiné ocenil jeho reformní kroky v otázce svobody svědomí a náboženských svobod. Gorbačov papeži odpověděl po čtrnácti měsících obsáhlým a upřímným dopisem, kde připouštěl i možnost navázání vzájemných diplomatických vztahů. Historická výměna těchto dopisů byla začátkem, do té doby nemyslitelné, konverzace papeže se sovětským vůdcem.¹⁸⁴ Tato konverzace vyvrcholila historickým okamžikem 1. prosince 1989, kdy Jan Pavel II. přijal Michaila Gorbačova a jeho rodinu na osobní audienci ve Vatikánu.¹⁸⁵ Schůzka nejpřednějšího zástupce křesťanského humanismu s čelním zástupcem moci, která reprezentuje ideu ateistického humanismu,¹⁸⁶ se odehrála v historické době, kdy se jako domeček z karet hroutil jeden z totalitních režimů východního bloku za druhým a *Ostpolitik* Jana Pavla II. docházela svého naplnění.

3.3 Války a terorismus

Jak již bylo zmíněno v první kapitole této práce, udělal Karol Wojtyła v době svého mládí s válkou osobní zkušenost a dobře věděl, jaké zlo, spjaté s pošlapáním lidské důstojnosti, každá válka přináší. Během svého sedmadvacetiletého pontifikátu nesčetněkrát intervenoval, aby předešel zbytečným válkám a nepokojům a to v měřítku kmenových bojůvek u afrických etnik, až po globální studenou válku či celosvětový boj s terorismem. Pro obsáhlost problematiky budou nejprve zmapovány základní teze papeže týkající se této problematiky a poté bude zmíněna jedna z jeho konkrétních snah a intervencí.

Jedním z dokladů papežova úsilí o šíření míru byla jeho pravidelná *Poselství k oslavě světového dne míru*, který církve každoročně slaví 1. ledna. Zvláštní papežova snaha o mír je patrná také z modlitebních setkání v Assisi, kam několikrát pozval zástupce mnoha světových náboženství, aby se společně, každý ke svému bohu, modlili za mír. První takové setkání se konalo 27. října 1986, kdy se účastníci setkání celý den postili a modlili za dosažení světového míru. Další setkání papež svolal na 10. ledna 1993 a 21. ledna 1994, kdy byla setkání zaměřena na modlitby za ukončení válečného konfliktu v Bosně. V reakci na celosvětovou bezpečnostní situaci po teroristických útocích 11. září

---

¹⁸⁴ Srov. tamtéž 563-566.

¹⁸⁵ Srov. tamtéž 577.

¹⁸⁶ Srov. tamtéž 594.

2001 svolal papež do Assisi čtvrté setkání, které se konalo 24. ledna 2002. Vyzval při něm představitele světových náboženství k modlitbě za překonání rozporů a k podpoře skutečného míru. Za pořádání těchto setkání si papež vysloužil kritiku z „vlastních řad“, kdy katoličtí tradicionalisté obvinili papeže Jana Pavla II. z podpory náboženského synkretismu a pohanství. Pro tuto novou papežovu formu mezináboženské vstřícnosti se obecně vžil název „duch Assisi“.¹⁸⁷

3.3.1 Příčiny války a kořeny míru

Je zajímavé, že Jan Pavel II. se ve svém učení jen okrajově zabývá teorií příčin války, ale zásadní důraz klade na podmínky, za kterých je možno vytvořit mír.

Základní příčinu války vidí papež ve stavu či dokonce náboženském přístupu, kdy člověk ztrácí vztah k transcendentnu, jedinec se pak stává kapkou v oceánu a jeho důstojnost, i přes různé proklamace, ztrácí svou záruku. Může potom dojít k situaci, kdy kvůli předpokládanému „společenskému dobru“ mohou být některé osoby utlačovány nebo dokonce likvidovány.¹⁸⁸

Skutečný mír není v učení papeže něčím, co je možné společnosti vsunout zvenčí. Naopak, je dynamickou skutečností, která vyžaduje neustálé úsilí o vzájemnost a harmonii mezi lidmi, kdy se společnost varuje toho, co mír ohrožuje. Zásadním ohrožením míru, je ohrožení lidské důstojnosti v jakékoliv podobě. Prvním předpokladem míru je záruka svobody, poté dostatek základních prostředků k důstojnému životu a možnost pracovat. Mír je třeba budovat od základních mezilidských vztahů mezi jednotlivci. Papež proto apeluje na každého jednotlivce, aby ve vztahu ke svým bližním i příbuzným budoval zárodek národního i mezinárodního míru. V tomto úsilí může být každému člověku, napříč národnostmi i náboženstvími, nápomocno jeho svědomí, kterému by měl každý jedinec citlivě naslouchat.¹⁸⁹

Papež shledává mír jako plod spravedlnosti, morální síly a právních záruk na rozdělování práv, povinností, zisků a nároků. Ze zkušenosti však ví, že lidská spravedlnost je vratká a vydaná na pospas různým egoistickým snahám jednotlivců i skupin, vyzývá proto k odpuštění, které uzdraví rány a obnoví v historii narušené mezilidské vztahy. Schopnost odpouštět je nutná jak mezi jednotlivci, tak mezi národy. Odpuštění však není v rozporu s právem a spravedlností. Papež nevyzývá k odložení legitimních nároků na

---

¹⁸⁷ Srov. ETCHEGARAY Roger: Duch Assisi, http://www.vatican.va/jubilee_2000/magazine/documents/ju_mag_june-sept-1996_etchegaray-assisi_en.html, (13. 11. 2011).

¹⁸⁸ Srov. JAN PAVEL II.: Nebojme se pravdy, Praha: Zvon, 1997, 59.

¹⁸⁹ Srov. tamtéž 155-159.

nápravu poškozeného řádu, ale k odpuštění vedoucí k uzdravení lidských srdcí a utišení projevu nepřátelství.¹⁹⁰

3.3.2 Fenomén terorismu

Po skončení studené války, ke kterému svou *Ostpolitik* přispěl také Jan Pavel II., se globálním bezpečnostním problémem stal organizovaný terorismus, který se přeměnil ve vysoce rozvinutou síť, přesahující hranice národů a používající lidskou bytost jako zbraň a zároveň prostředek politického nátlaku. Papež shledává hlavní nebezpečí terorismu v jeho pohrdání lidským životem. Násilí, plodící další násilí, se roztáčí do spirály pohlcující další a další generace. Z tohoto důvodu papež nachází morální právo k obraně proti teroru. Tato obrana však musí při výběru prostředků i cílu odpovídat morálním a právním zásadám. Papež upozorňuje, že trestní odpovědnost nese vždy jednotlivce a nikoliv celý národ, etnikum či náboženství. V boji s terorismem nelze používat jen prostředků síly, ale také diplomatických, politických a ekonomických metod, které budou předcházet situacím, které zejména pro sociální nespravedlnost a vytěšňování vedou k růstu nových sympatizantů a příznivců teroristických skupin. Papež však jasně konstatuje, že nespravedlnost, k níž ve světě dochází, není možné použít jako omluvu terorismu a jeho ospravedlnění. Tvrzení, že teroristické skupiny jednají jménem chudých, papež považuje za lživé.¹⁹¹

Stejně rezolutně papež odsuzuje terorismus, který je zneužit náboženskými extrémisty. V zabíjení lidí z náboženských důvodů papež vidí zneužití Boha, který se stává modlou využitou pro osobní plány. V nároku na násilné vnucování toho, co je považováno za pravdu, vidí papež porušení lidské důstojnosti a urážku Boha, jehož obrazem je člověk. Fundamentalistický fanatismus je proto v radikálním rozporu s vírou v Boha. Proto žádné náboženství nemůže terorismus hlásat ani tolerovat.¹⁹² Z tohoto důvodu papež vyzývá náboženské vůdce, aby společně pracovali na vyloučení sociálních a kulturních příčin terorismu a s odkazem na společné vědomí jednoty lidského rodu, vybízí k respektu k důstojnosti každého jednotlivce. Židovští, křesťanští i muslimští vůdci musí, podle papeže, společně odmítnou terorismus jakoukoliv formu náboženského nebo morálního uznání.¹⁹³

---

¹⁹⁰ Srov. JAN PAVEL II.: Poselství k oslavě světového dne míru 1. ledna 2002, Praha: ČBK, 2001, čl. 3.

¹⁹¹ Srov. tamtéž, čl. 4-5.

¹⁹² Srov. tamtéž, čl. 6-7.

¹⁹³ Srov. tamtéž, čl. 12.

3.3.3 Krize v Perském zálivu

Pro správné pochopení a celkovou ilustraci papežova intenzivního úsilí o udržení a obnovení míru, se nyní zastavíme u jeho duchovních, diplomatických a politických aktivit v době krize v Perském zálivu, která začala 2. srpna 1990, když irácká vojska diktátora Saddáma Husajna napadla emirát Kuvajt. Aniž bychom se nyní zabývali politickými a politicko-církevními souvislostmi, budeme sledovat pouze přímá papežova prohlášení a intervence.

Při nedělním Anděl Páně 26. srpna 1990 papež konstatoval, že agrese vůči Kuvajtu je: „vážným porušením mezinárodních práv a charty Spojených národů i etických zásad, kterými se musí národy řídit“ a dále, že byl ohrožen „mezinárodní řád, vybudovaný za cenu namáhavého úsilí a obětí mnoha lidských životů“. Po svém projevu se papež modlil, aby bylo nalezeno „spravedlivé řešení současných problémů“.¹⁹⁴

Během podzimu 1990, kdy byla v zálivu zvyšována přítomnost spojeneckých vojsk, papež provedl více jak deset soukromých i oficiálních výzev k mírovému řešení krize.

Na Boží hod o vánocích 1990 vzpomněl papež krizi v zálivu při tradičním poselství *Urbi et orbi*: „Světlo Kristovo je s mučenými národy Středního východu. V oblasti Zálivu čekáme s rozechvěním, až zmizí hrozba konfliktu. Kéž by mohli být vůdci přesvědčeni, že válka je dobrodružství, z něhož není návratu!“¹⁹⁵

V lednu 1991, když se blížilo ultimátum stanovené OSN pro stažení Iráckých vojsk z Kuvajtu, napsal papež dopis evropským ministrům zahraničí a vyzval je k urovnání situace: „...před uchýlením se k nástrojům ničení a děsivé smrti by měla být dána přednost dialogu a jednání“. Dále napsal dopis generálnímu tajemníkovi OSN, v němž vyjádřil podporu jeho diplomatickému úsilí a vyjádřil naději že „nakonec přece jen převládne dialog, rozum a právo, a bude tak možné vyhnout se volbě, která by mohla mít nepředvídané a katastrofální důsledky“. Poté napsal ještě dopis iráckému prezidentu Saddámu Husajnovi, kde jej vyzýval k mírové iniciativě a prezidentu USA Georgeovi Bushovi, kterého odrazoval před použitím ničivé síly a před případnou nespravedlností s tím spojenou.¹⁹⁶

---

¹⁹⁴ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 610.

¹⁹⁵ Srov. tamtéž.

¹⁹⁶ Srov. tamtéž 611.

16. ledna 1991 telefonoval papež prezidentu USA, aby ho ujistil, že se modlí za nenásilné řešení konfliktu, ale dojde-li k násilnému řešení konfliktu, že doufá ve vítězství spojenců a doufá, že bude jen málo obětí.¹⁹⁷

Po půlnoci 17. ledna 1991 byl Svatý stolec informován, že v Zálivu začala letecká ofenzíva spojenců. Od tohoto dne, do konce války dne 28. února 1991, učinil papež pětadvacet výzev ke spravedlivému míru v Zálivu. Po skončení války, v březnu 1991 papež svolal setkání biskupů všech zemí, které se ve válce angažovaly, aby společně přemýšleli o poválečném období a postavení církve na Středním východě.¹⁹⁸

3.4 Obhajoba lidského života v jeho celistvosti (trest smrti, interrupce, euthanasie)

Kapitola o obhajobě lidského života v jeho celistvosti patří bezesporu k nejdůležitějším pojednáním této práce. Zabýváme – li se obhajobou důstojnosti člověka v učení Jana Pavla II., musíme mít neustále na zřeteli jednu ze základních tezí všeho papežova antropologického učení: *Právo na život je základním právem člověka*.¹⁹⁹ Obhajobě práva na život se papež aktivně věnoval již jako člen polského kléru. Zejména je třeba vyzdvihnout jeho práci s mladými při jejich přípravách na manželství. Nelze také opomenout jeho myšlenky v díle *Láska a odpovědnost a* zejména jeho příspěví k založení katedry etiky na Lublinské katolické univerzitě.²⁰⁰

Je všeobecně známé, že Jan Pavel II. byl po celý svůj pontifikát energickým obhájcem neporušitelnosti práva na život a to i v rozdílných kulturních prostředích. Výčet různých projevů, kázání či prohlášení, při kterých papež odsuzuje úmyslné potraty, popravy a euthanasii a staví se za člověka a jeho právo na život od početí do přirozené smrti, by byl velký. Tato práce však bude čerpat zejména z tezí sumarizovaných v jeho jedenácté encyklice s názvem *Evangelium vitae*, o životě, který je nedotknutelné dobro. Tuto encykliku Jan Pavel II. podepsal 25. března 1995 při každoroční liturgické oslavě vtělení Božího Syna, který vstoupil do lidských dějin ještě jako nenarozené dítě na základě svobodného souhlasu nazaretské dívky Marie. Encyklika je uceleným přehledem o současných hrozbách důstojnosti lidského života. Papež v této souvislosti přichází s termínem „*kultura smrti*“. Na základě biblických úryvků o životě jako Božím daru přemýšlí nad vztahem morálních a občanských zákonů a hledá způsoby, jak by církvev

---

¹⁹⁷ Srov. tamtéž.

¹⁹⁸ Srov. tamtéž 611-612.

¹⁹⁹ Srov. JAN PAVEL II.: Překročit práh naděje, op. cit., 177.

²⁰⁰ Srov. tamtéž 181.

mohla v dnešním světě co nejlépe sloužit životu.²⁰¹ Jeho nauka v této věci se vždy opírá o přirozený Boží zákon a o psané Boží slovo, předávané tradicí církve a hláсанé všeobecným učitelským úřadem církve.²⁰²

3.4.1 Trest smrti

O trestu smrti společně s otázkou *legitimní obrany*²⁰³ papež pojednává v kapitole, která se zabývá Božím přikázáním „*nezabiješ*“. V zabití člověka papež shledává zločin největší vážnosti, protože v každém člověku je přítomen Boží obraz. Základní tezí celé papežovy argumentace k obhajobě lidského života je tvrzení, že: „*Jedině Bůh je pánem života*.“ Do rozporu s touto zásadní tezí se však křesťan může dostat v okamžiku, kdy má povinnost v rámci *legitimní obrany* chránit vlastní život, či život těch, kteří jsou mu svěřeni. V takovém případě, kdy jedinec musí útočnickovi zbránit, aby ublížil jemu či ublížil těm, kteří jsou mu svěřeni a přivodí útočnickovi smrt, přičítá papež vinu na smrti útočnicka jemu samému, neboť on sám se svým násilím vystavil smrti. Jedinou výjimku, kdy člověk není povinen bránit sám sebe, nachází papež v ušlechtilém odhodlání člověka obětovat sám sebe po vzoru Ježíše Krista.²⁰⁴

V podobném kontextu, jako je chápán pojem *legitimní obrany*, nazírá papež na institut trestu smrti. Papež navrhuje tuto otázku řešit tak, aby to co nejlépe odpovídalo Božímú plánu s člověkem, jeho důstojností i potřebám společnosti. Podle papeže je funkci každého trestu třeba chápat tak, aby byla ochráněna společnost před zločinem a zároveň aby byla viníkovi umožněna náprava a náhrada škody. Papež proto připouští, že provinilci mohou být odsuzováni k smrti, ale pouze v případě nejvyšší nutnosti, kdy se společnost nemůže zločinci bránit jiným způsobem. Papež však zároveň důrazně upozorňuje, že dnešní pokročilé technologie a uspořádání trestního systému umožňují institutu tohoto nejvyššího trestu v podstatě nevyužívat.²⁰⁵

3.4.2 Interrupce

Interrupci, úmyslný potrat, v souladu s učením II. vatikánského koncilu, papež nazývá hanebným zločinem. V úmyslném potratu a to ať je jakkoliv provedený, vidí papež vědomé a dobrovolné přímé zabití člověka v prvních okamžicích jeho života. Jedná se o zabití člověka, který sotva začal žít. Tento člověk je úplně nevinný a proto v žádném

---

²⁰¹ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 748.

²⁰² Srov. JAN PAVEL II.: Encyklika *Evangelium vitae*, Praha: Zvon, 1995, čl. 62.

²⁰³ Srov. HOLUB Tomáš: *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*. Návrh kritériologie, Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2009.

²⁰⁴ Srov. JAN PAVEL II.: Encyklika *Evangelium vitae*, op. cit., čl. 55.

²⁰⁵ Srov. tamtéž, čl. 56.

případě tento čin nemůže být považován jako obrana před útočníkem. Je naprosto bezbranný a zbaven i základní obrany, kterou je prosebný nářek a pláč novorozence. Je zcela vydán té, která ho nosí ve svém těle. Jakékoli sobecké a egoistické argumenty a to včetně oprávněných obav o zdraví matky či o důstojné životní podmínky rodiny, nesmí vést k ospravedlnění zabití nevinného člověka. Papež v této souvislosti odsuzuje jev, kdy se zlo umělého potratu často nazývá dobrem.²⁰⁶

Odpovědnost za život počatého dítěte však nemá pouze matka, ale také jeho otec. Pokud otec svým chováním nutí matku k interrupci, je ve svém jádru zásadním způsobem zasažena celá rodina, která má být společenstvím lásky a svatyní života. Odpovědnost za smrt nevinného dítěte však nemusí mít jen rodiče, ale i rozšířená rodina či společenství přátel, které může matku k potratu dohnat. Odpovědnost také leží na lékařích a zdravotnících, kteří se při výkonu potratu nedávají do služeb života, ale smrti. Závažná odpovědnost také padá na zákonodárce, na vedení zdravotnických institucí, na ty, kteří šíří atmosféru pohrdání mateřstvím, nastavují nespravedlivé sociální systémy či na hnutích podporujících legalizaci a rozšíření potratů. Vina za usmrcení nenarozeného lidského života tak nabývá společenský rozměr.²⁰⁷

Papež zásadně odsuzuje obhajobu těch, kteří tvrdí, že počatý plod nemůže být do určité doby považován za lidskou osobu. Jasně konstatuje, že v okamžiku, kdy je vajíčko oplodněno, nejedná se už o život ani matky, ani otce, ale již o novou lidskou bytost, která roste sama o sobě. Přítomnost lidské duše sice nemůže být exaktně dokázána, vědecké bádání však poskytuje důkazy, že od první známky života jde o lidskou osobu s pevnou strukturou, se svým genetickým programem. Toto stvoření má být tedy chráněno jako lidská osoba a má být uznáváno její základní právo na život. Pro toto své tvrzení papež nachází podporu také na mnohých místech v Písmu. Například ze slov žalmu 139 odvozuje, že již v lůně matky člověk patří Bohu, který ho vidí a zná, který ho svými rukama utváří a formuje. Už když je nepatrným zárodkem, už tehdy v něm vidí dospělého, jehož dny jsou sečteny a jehož úděl je zapsán v knize života.²⁰⁸

V duchu výše uvedených myšlenek nachází papež další velkou a novou hrozbu v souvislosti s ochranou počatého života a to při rozvíjejících se pokusech na embryích. Ač jde v mnoha případech o dobrý úmysl směřující k léčení vážných nemocí, nelze jimi ospravedlnit „vyrobení“ nových lidských bytostí ve zkumavce, pokusy na nich a jejich

---

²⁰⁶ Srov. tamtéž, čl. 58.

²⁰⁷ Srov. tamtéž, čl. 59.

²⁰⁸ Srov. tamtéž, čl. 60-61.

následné zabití k prospěchu jiného. V žádném případě nesmí být lidské embryo chápáno jako biologický materiál. Podobné nebezpečí papež také spatřuje v nových technologiích prenatálních výzkumů, které umožňují získat o plodu informace, na základě kterých může dojít k rozhodnutí o zabití plodu, kdy je umělý potrat použit jako prostředek výběru či selekce.²⁰⁹

3.4.3 Euthanasie

Smrt má svou napínavou stránku, díky níž člověk na samotné hranici života koná krok do života za branou smrti. Současně v sobě smrt nese stopu hříchu a zmaru. Ke smrti je tedy třeba přistupovat velmi pokorně a moudře. Příkře opačný postoj ke smrti vidí papež v euthanasii, která je projevem lidské pýchy, kdy člověk chce být pánem nad životem a smrtí. Lidská společnost, která smysl lidského života chápe v konzumaci a rozkoši, nebo jej posuzuje pouze podle jeho ekonomické produktivity, nechápe smysl utrpení ani přirozené smrti. Život množství starých a nemocných lidí může být dokonce degradován na ekonomickou, nepříjemnou a neefektivní přítěž. Zejména člověk ve vysoce rozvinutých státech se pod vlivem medicínských a technologických objevů domnívá, že může o svém životě a smrti rozhodovat sám. Lidé jsou stále více v pokušení ovládnout smrt tím, že ji způsobí předčasně a tak sobě či bližnímu přivodí „sladký“ bezbolestný konec. Euthanasii papež v této souvislosti definuje jako činnost, která ve svém záměru působí smrt, aby byla odstraněna bolest. Od tohoto postupu je však třeba odlišit rozhodnutí, při kterém je odmítnuta takzvaná „*vehementní terapie*“ či „*terapeutické násilí*“, kdy léčebné metody nejsou úměrné stavu nemocného a jsou spíše zátěží pro pacienta i jeho rodinu. V těchto případech, kdy nastává ohlášená a nevyhnutelná smrt, je možné, při zachování náležité péče, odmítnout další léčení a neprodlužovat jeho utrpení. Využitím nových paliativních medicínských metod je však dnes možné člověka v posledním stádiu nemoci ochránit od nesnesitelných bolestí. Je však třeba také respektovat ty, kteří se svobodně rozhodnou, odmítnou tišící prostředky a s jasnou myslí chtějí snášet bolest s plným vědomím účasti na Kristově utrpení.²¹⁰

Papež euthanasii z morálního hlediska chápe vždy jako vraždu či sebevraždu, která není nikdy z morálního hlediska přípustná. Euthanasie v konečném smyslu odmítá nadvládu Boha nad životem i smrtí a je popřením lásky ke své osobě i ke svému bližnímu. Ten, kdo podporuje druhého v myšlence na sebevraždu, či mu při ní pomáhá, stává se spoluviníkem. V případě, že euthanasie není vedena neochotou starat se o trpícího člověka,

---

²⁰⁹ Srov. tamtéž, čl. 62-63.

²¹⁰ Srov. tamtéž, čl. 64-65.

ale je jen projevem lítosti, jedná se podle papeže o jakousi deformaci soucitu, neboť soucit se projevuje tím, že člověk spoluprožívá bolest druhého. Nejhorší forma euthanasie je ta, kde ji jiní vykonávají na osobě, která by si ji nepřála a s ní nesouhlasila. V těchto případech, kdy si zákonodárci a jiné zodpovědné osoby přivlastňují právo být jako Bůh a rozhodovat o tom co je dobré nebo zlé, či rozhodovat o životě a smrti, ocitá se člověk v područí silnějšího. Papež upozorňuje, že společnost tak ztrácí smysl pro spravedlnost a jsou tak ohrožovány kořeny vzájemné důvěry a základních mezilidských vztahů.²¹¹

Řešení těchto zásadních problémů lidské důstojnosti papež nalézá v cestě lásky a opravdového soucitu. Tento postoj vychází z vědomí společného lidství a je osvětlen vírou a nadějí v Krista Vykupitele. Člověk, pohlcený zoufalstvím z bolesti a strachu ze smrti, potřebuje podle papeže solidaritu a lidskou přítomnost. Papež v souladu s II. vatikánským koncilem konstatuje, že záhada lidského údělu nejvíce vystupuje tváří tvář smrti. Proto křesťanská naděje na nesmrtelnost a účast na vítězství vzkříšeného Krista vnáší nové světlo do tajemství lidského umírání a smrti.²¹²

---

²¹¹ Srov. tamtéž, čl. 66.

²¹² Srov. tamtéž, čl. 67.

Závěr

Záměr této práce, který je také napsán v jejím úvodu, byl představit čtenáři jednoduchý a schematicky zpracovaný přehled učení papeže Jana Pavla II., týkající se obhajoby lidské důstojnosti. Vzhledem k délce papežova pontifikátu, který trval více než sedmadvacet let, a vzhledem k jeho nezměrné aktivitě ve službě Božímu království se nejednalo o úkol lehce splnitelný. Jan Pavel II., byl papežem, který za svůj pontifikát podnikl více jak sto zahraničních cest, napsal stovky oficiálních dokumentů učitelského úřadu církve a pronesl stovky projevů a kázání. Pro toto velké množství pramenů a literatury se práce snažila vybrat a čtenáři blíže představit pouze ty dokumenty, které se obhajoby lidské důstojnosti bezprostředně týkaly a obsahovaly systematizované a zásadnější množství papežových teologicko–antropologických tezí.

Několik blízkých, nikdy ne však zcela osobních, setkání s papežem Janem Pavlem II., zážitky v týdnu po jeho smrti a účast na jeho pohřbu v Římě mě přivedlo k tomu, abych si položil několik zajímavých otázek. Čím to, že tento starý muž s „kontroverzními“ názory je milován tolika lidmi? Čím to, že na jeho pohřeb přijelo více jak dvě stě státních delegací? Proč „nevěřící lidé“ v „ateistickém“ Česku říkali „umřel nám papež“? Proč jej v roce 1995 po světovém setkání mládeže v Manile kritický londýnský deník Independent nazval jediným skutečným globálním vůdcem, který zbyl na světovém jevišti?²¹³ Odpověď na tyto otázky mi pomohla najít práce na kapitolách této magisterské práce. Domnívám se, že právě silné antropologické zaměření papežovy teologie i povaha celého jeho úřadu stojí za jeho úspěchem a oblibou. Papež právě na základě hlubokého studia a rozjímání teologicko–antropologických tezí věděl, kde je původ člověka, po čem lidské srdce opravdu touží, kam a k čemu každý člověk směřuje a kde je jeho domov. Dnešní společnost, až úzkostlivě usilující o své pozemské štěstí, které je ovšem na tomto světě finálně nenaplnitelné, nacházela u papeže odpověď na své otázky. V srdcích lidí, a to i křesťansky nepraktikujících, rezonovala papežova opravdovost v lásce. V intencích své první a programové encykliky *Redemptor hominis*, vedl všechny cesty Církve k člověku a to bez rozdílu vyznání, společenského postavení či rasy. Věřil, že Kristus se spojil s každým člověkem a za každého člověka prolil svou krev. Na základě studia papežových dokumentů si dovoluji tvrdit, že právě všeobjímající láska Vykupitele ke všem lidem byla papežovi silou a stálou inspirací k jeho pontifikátu proniknutého láskou k člověku a bojem za jeho práva a jeho důstojnost.

---

²¹³ Srov. WEIGEL Georgie: op. cit., 751.

Papežova nejen teoretická znalost, ale i konkrétní zkušenost s utrpením, válkou, životem v totalitě a nesvobodě, s těžkou fyzickou prací i různými bolestmi mnoha lidí, činily z papeže autentického zastánce práv člověka. Jeho učení, které bylo zcela prodchnuto duchem II. vatikánského koncilu, oslovovalo nejen papežovy vrstevníky, ale i masy mladých lidí, kteří hledali zakotvení své osobnosti a směr i smysl svého života. Odhodlaný boj s těžkou nemocí a stářím, kdy se papež stával vězněm vlastního těla a přesto nepřestával plnit své poslání, stal se potvrzením všech jeho myšlenek a idejí. Dokázal, že lidský život má svoji důstojnost a svůj hluboký smysl až do poslední chvíle.

Když byl 1. května 2011 papež Jan Pavel II. svým nástupcem papežem Benediktem XVI. prohlášen za blahoslaveného, bylo tím vyslyšeno přání mnoha lidí, z nich někteří již v den pohřbu skandovali „*Santo subito*“ a žádali papežovo povýšení k úctě oltáře. Papežova svatost však oslovovala mnohé již za jeho života. Pozornost, kterou věnoval každému jednotlivci, oslovila například prezidenta Ruské federace Borise Jelcina. Papež na konci jeho státní návštěvy Vatikánu v roce 1991 nechal k sobě zavolat celou prezidentovu delegaci od poradců až po důstojníky ochrany či osobního prezidentova číšníka a každému podal ruku, předal malý dárek a každému se podíval do očí. Prezident byl papežovým přístupem, zásadně odlišným od jiných světových politiků, tak zasažen, že do svých pamětí napsal: „Bylo to gesto svatého muže – svatého povoláním v pravém smyslu toho slova, svatého duší“.²¹⁴

Ze znalostí nabytých při studiu díla Jana Pavla II. a v reflexi atmosféry dnešní společnosti se domnívám, že právě cesta Církve započatá II. vatikánským koncilem a uskutečňovaná Janem Pavlem II., je správnou cestou. Jedině Církev, jejíž cestou je člověk, která má otevřenou náruč, žije úzkostmi, starostmi, ale i radostmi lidí, má co říci dnešnímu lidstvu a dokáže mu přinést odpovědi na klíčové otázky o smyslu bytí i tolik potřebnou naději. K tomu musí, stejně jako blahoslavený papež Jan Pavel II., v pokoře čerpat sílu z hluboké kontemplance eucharistického Krista a následovat příklad služebnice Páně, Matky Boží Panny Marie.

---

²¹⁴ Srov. JELCIN Boris: Prezidentský maraton, Praha: nakladatelství Michal Zítka, 2000, 119.

Seznam literatury

BURDA Petr: Člověk v raném díle Karola Wojtyly. disertační práce, vedoucí: V. Ventura. Praha: KTF UK 2008.

CASAROLI Agostino: Trýzeň trpělivosti. Svatý stolec a komunistické země (1963-1989), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995.

DZIWIŚ Stanislaw: Život s Karolem, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2007.

GIBELLINI Rosino: Teologické směry 20. století, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011.

HOLMES Richard: Druhá světová válka; Praha: Euromedia Group, 2010.

HOLUB Tomáš: Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce. Návrh kriteriologie, Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2009.

JAN PAVEL II.: Apoštolská adhortace Familiaris consortio, Praha: Zvon, 1992.

JAN PAVEL II.: Apoštolský list Salvifici doloris, Praha: Zvon, 1995.

JAN PAVEL II.: Dar a tajemství, Praha: Nové Město, 1997.

JAN PAVEL II.: Encyklika Centesimus annus, Praha: Zvon, 1991.

JAN PAVEL II.: Encyklika Ecclesia de Eucharistia, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003.

JAN PAVEL II.: Encyklika Evangelium vitae, Praha: Zvon, 1995.

JAN PAVEL II.: Encyklika Redemptor hominis, Praha: Zvon, 1996.

JAN PAVEL II.: Encyklika Redemptoris Mater, Praha: Zvon, 1995.

JAN PAVEL II.: Encyklika Sollicitudo rei socialis, Praha: Zvon, 1996.

JAN PAVEL II.: Encyklika Veritatis splendor, Praha: Zvon, 1994.

JAN PAVEL II.: Nebojme se pravdy, Praha: Zvon, 1997.

JAN PAVEL II.: Největší láska, Vytištěno pro vnitřní potřebu římskokatolické církve v ČR, 2006.

JAN PAVEL II.: Poselství k oslavě světového dne míru 1. ledna 2002, Praha: ČBK, 2001.

JAN PAVEL II.: Poselství kněžím k Zelenému čtvrtku 1996, Praha: ČBK, 1996.

JAN PAVEL II.: Posynodní apoštolský list Christifideles laici, Praha: Zvon, 1996.

JAN PAVEL II.: Posynodální apoštolská adhortace Pastores dabo vobis, Praha: Zvon, 1993.

JAN PAVEL II.: Překročit práh naděje, Praha: Tok, 1995.

JAN PAVEL II.: Teologie Těla, Praha: Paulínky, 2006.

- JAN PAVEL II.: Vstaňte, pojd'me!, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.
- JELCIN Boris: Prezidentský maraton, Praha: nakladatelství Michal Zítka, 2000.
- Katechismus katolické církve, Praha: Zvon 1995.
- KNOWLES David, OBOLENSKY Dimitri: Historia Kościoła 2; Warszawa: Institut Wydawniczy Pax, 1988.
- Kolektiv autorů: Ottův slovník naučný, 8. díl, Praha: Paseka, 1997.
- Kolektiv autorů: Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích, Praha: Diderot, 1999.
- MEISNER Joachim: Mé přátelství s Janem Pavlem II., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008.
- Návštěvy Jana Pavla II. u nás, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- OPATRŇY Aleš: František kardinál Tomášek, in BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří a kol.: Primasové katolické církve. Země střední Evropy v čase komunismu, Brno: CDK, 2010.
- RAHNER, Karl; VORGRIMEMLER, Herbert: Teologický slovník, Praha: Zvon, 1996.
- RAHNER Karl, DARLAP Adolf, WEIGEL Gustave, [et al.]: Sacramentum mundi. Theologisches Lexikon für die Praxis, Dritter Band, Freiburg im Breisgau: Herder, 1969.
- ROSZKOWSKI Wojciech: Historia Polski 1914-1993, Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 1994.
- SCOLA Angelo, MARENCO Gilfredo, LÓPEZ Javier Prades: La persona umana. Antropologia teologica, Milano: Jaca Book-AMATECA, 2000.
- Sociální encykliky 1891-1991. Praha: Zvon, 1996.
- STÖRIG Hans Joachim: Malé dějiny filosofie, Praha: Zvon, 1996.
- Úřad pro liturgické slavnosti papeže: Liturgická kniha vydaná u příležitosti pastorační návštěvy Jana Pavla II v ČR v roce 1995; Vatikán: Vatikánská tiskárna 1995.
- WEIGEL George: Svědek naděje. Autorizovaný životopis Jana Pavla II.. Praha: Práh, 2005.

Seznam internetových zdrojů

www.cirkev.cz

www.farnoststrasnice.cz

www.christnet.cz

www.radiovaticana.cz

www.vatican.va

www.vira.cz